
Estratègies de transició i el projecte de la Democràcia Inclusiva

Takis Fotopoulos

Resum: *L'objectiu d'aquest assaig és doble. En primer lloc, avaluar críticament les diverses estratègies de transició pel canvi social radical que han estat proposades en el passat així com també algunes estratègies recentment desenvolupades, com el plantejament societatari civil, l'estratègia del Municipalisme Llibertari i les estratègies "d'estil de vida". En segon lloc, proposar una nova estratègia transicional que tingui com a objectiu la transició a una Democràcia Inclusiva confederal. En aquest context, es tracta la qüestió del subjecte emancipador en la societat actual i es suggereix un nou tipus de política i d'organització política, així com un conjunt de mesures per a la transició a una democràcia política, econòmica, ecològica i a una democràcia en l'àmbit social.*

El col·lapse del socialisme realment existent i el fracàs paral·lel de la socialdemocràcia a l'Oest i el seu reemplaçament pel consens neoliberal actual en combinació amb l'ascens de la ideologia del postmodernisme¹ i el declivi dels moviments antisistèmics² ha conduït inevitablement al corresponent declivi d'una discussió que era encara candent fa poques dècades: la discussió sobre una estratègia de transició cap a una societat alternativa. Això va ser inevitable, ja que l'abandonament de l'Esquerra (Vella, Nova i Ecologista) de qualsevol visió d'una societat alternativa va fer que efectivament aquestes estratègies fossin innecessàries. Un criteri bàsic que podem utilitzar per a distingir entre les diverses estratègies de transició que han estat proposades en el passat i les poques que es proposen avui en dia és si una estratègia té l'objectiu de reformar les actuals institucions sense proposar cap marc institucional alternatiu, o si, en canvi, té l'objectiu de reemplaçar el marc institucional de la societat actual, és a dir, el sistema de l'economia de mercat globalitzada i la institució complementària de la "democràcia" representativa, així com el corresponent sistema de valors que constitueix el paradigma social dominant en el qual es basa la societat actual. Basant-nos en aquest criteri podem distingir entre estratègies "no-sistèmiques" i estratègies "antisistèmiques".

Així doncs, "no-sistèmics" són tots aquells plantejaments que tenen l'objectiu de reformar l'actual marc institucional i sistema de valors mitjançant una varietat de tàctiques que van des de la conquesta del poder de l'estat fins a les pressions "des de baix". Aquí, hi podem classificar l'antiga estratègia socialdemòcrata i les noves estratègies reformistes proposades pels partidaris dels plantejaments societatari civils i de la democràcia radical, així com també per la majoria de partidaris dels "nous" moviments socials i de la política postmoderna (Ecologistes, feministes, moviments "identitaris", etc.)

"Antisistèmics" són tots aquells plantejaments que explícita o implícitament posen en entredit la legitimitat del "sistema" socioeconòmic, ja siguin les seves institucions, que creen i reproduïxen la distribució desigual del poder (considerada aquí com la causa última de les divisions socials antisistèmiques³), com els seus valors, que legitimen la dominació de l'ésser humà sobre l'ésser humà, o de la Societat sobre la Natura. Aquí podem classificar-hi les estratègies de l'antic estatisme socialista i del socialisme llibertari, així com la més recent estratègia de guerrilla, l'estratègia del municipalisme llibertari i finalment, l'estratègia de la democràcia inclusiva.

En una posició intermèdia entre les estratègies no-sistèmiques i les antisistèmiques hi trobem "l'acció directa" i el que podem anomenar estratègies "d'estil de vida". Els partidaris d'aquestes estratègies les poden adoptar a vegades amb objectius obertament reformistes, però també es donen casos, sobretot en el passat, on algunes d'aquestes estratègies, com ara la vaga general, foren adoptades com una arma clarament anti-sistèmica. Avui en dia, no obstant, els casos en què les estratègies "d'estil de vida" i les "d'acció directa" es proposen com a estratègies anti-sistèmiques són poc freqüents i, encara que siguin proposades com a tals, no van acompanyades d'una proposta coherent per a un marc institucional alternatiu. Per tant és clar que la naturalesa "mixta" de les estratègies d'estil de vida i d'acció directa descarta la possibilitat de classificar-les ja sigui com a estratègies purament no-sistèmiques o com a estratègies antisistèmiques.

Consideraré en primer lloc les diverses estratègies que han estat proposades per a la transició cap a una societat alternativa (encara que les estratègies reformistes no es poden qualificar estrictament com a estratègies de transició) i després tractaré més detalladament l'estratègia de transició cap a una democràcia inclusiva confederal.

1. ESTRATÈGIES "NO-SISTÈMIQUES" (REFORMISTES)

Les estratègies reformistes tenen l'objectiu de produir el canvi social radical mitjançant la conquesta del poder de l'estat (reformes "des de dalt"), o bé mitjançant la creació de bases de poder autònomes de l'estat que pressionin als que controlen les institucions polítiques i econòmiques per tal d'aconseguir reformes (reformes "des de baix"). El "canvi social radical" oscil·la entre un canvi sistèmic que es porta a terme mitjançant un canvi gradual des de dalt (tal i com apuntava l'estratègia socialdemòcrata del passat), o bé un canvi en les institucions existents mitjançant "l'aprofundiment" de la democràcia o la "socialització" de l'economia de mercat que es porta a terme mitjançant pressions "des de baix" (plantejament societatari civil), o finalment mitjançant un canvi només en algunes institucions o valors sense que això impliqui un projecte polític "universalista" pel canvi sistèmic (política postmoderna, "nous" moviments socials, etc).

L'estratègia socialdemòcrata de reformes "des de dalt"

Per Bernstein, el pare del revisionisme i la socialdemocràcia, l'estratègia de fet era idèntica al contingut del projecte socialista en si mateix. Així, l'estratègia socialdemòcrata apuntava a la conquesta del poder de l'estat amb l'objectiu estratègic de socialitzar gradualment les institucions polítiques existents i la propietat, més que al reemplaçament de la "democràcia" representativa i l'economia de mercat per noves institucions que asseguressin la distribució igualitària del poder polític i econòmic. En conseqüència, tal com assenyala Kolakowski⁴:

La qüestió essencial (per Bernstein) no era tant si s'acceptava o es rebutjava la violència revolucionària sinó més aviat si els processos de socialització dins de l'economia capitalista eren "ja" part de la construcció del socialisme (...) El moviment cap al socialisme no era el preludi d'una gran expropiació sinó que simplement significava més col·lectivització, més democràcia, igualtat i benestar -una tendència gradual sense límit predeterminat i, per la mateixa raó, sense "objectiu últim".

La social democràcia va arribar al seu punt àlgid durant el període estatista i particularment en els primers trenta anys després de la Segona Guerra Mundial, quan no només els partits socialdemòcrates van arribar al poder a molts països de l'Oest (Anglaterra, Alemanya, França, Itàlia etc.) sinó que també un programa basat en el "consens socialdemòcrata" va ser dominant a

tot el món Occidental⁵. Tanmateix, la internacionalització de l'economia de mercat des de mitjans dels anys 70 va comportar la fi d'aquest consens i l'adveniment del consens neoliberal, (és a dir la modernitat neoliberal) – el qual, des del meu punt de vista⁶, és irreversible mentre l'economia de mercat sigui internacionalitzada, en altres paraules, mentre l'economia de mercat es reproduïxi a si mateixa. La recent supressió dins del programa del Partit Laborista Britànic (que era l'últim partit socialdemòcrata encara compromès amb la socialització dels mitjans de producció) de la “clausula quatre” que el comprometia a una socialització plena, va marcar el final formal de les reivindicacions socialdemòcrates per a un canvi sistèmic real. De fet, l'agenda neoliberal de mercats de treball “flexibles”, minimització dels controls socials sobre el mercat, reemplaçament de l'estat del benestar per una xarxa de seguretat, etc. s'ha convertit actualment en l'agenda de tots els partits socialdemòcrates majoritaris ja es trobin al poder com a la oposició. La paral·lela degradació de la social democràcia i la reversió de la majoria de les seves conquestes (estat del benestar global, compromís de l'estat amb la plena ocupació, importants millores en la distribució dels ingressos) ha mostrat clarament que els partidaris del plantejament revolucionari encertaven al remarcar la impossibilitat de produir un canvi sistèmic mitjançant reformes.

Això és particularment cert avui en dia, ja que les reformes a més han de ser compatibles amb les exigències de l'economia de mercat internacionalitzada. És clar per tant que mentre el sistema de l'economia de mercat i la “democràcia” representativa es reproduïxi a si mateix, tot el que les reformes (“des de dalt” o “des de baix”) poden aconseguir actualment són victòries temporals, és a dir conquestes socials que seran tant reversibles com les aconseguïdes durant el període del consens socialdemòcrata, que ara estan essent desmantellades sistemàticament tant pels neoliberals com pels social-liberals⁷. Això és degut a que el creixement (i per tant, la rendibilitat) de les Corporacions Transnacionals (CTN's) depèn de la contínua expansió dels mercats mundials. Això significa que una economia de mercat avui en dia només pot ser internacionalitzada- fet que implica que els mercats han de ser tant oberts i flexibles com sigui possible. Així doncs, la globalització i els seus efectes principals, això és, l'actual concentració de poder i l'empitjorament continuu de la crisi ecològica, persistiran mentre el marc institucional actual –que assegura la concentració de poder polític i econòmic- es reproduïxi a ell mateix, en altres paraules, mentre el sistema de l'economia de mercat i la “democràcia” representativa no sigui substituït per un marc institucional que garanteixi la distribució equitativa del poder polític i econòmic entre tots els ciutadans, és a dir, una democràcia inclusiva.

Arguments similars s'apliquen al plantejament del “reformisme-com-a-estratègia”, utilitzat normalment per diversos tipus de Trotskistes i recolzat també avui en dia per “llibertaris” com Michael Albert de la Z-network. Aquesta estratègia representa l'antiga estratègia Marxista de pressionar per a demandes reformistes amb l'esperança que les elits seran incapaces de satisfer-les, de manera que la crisi subsegüent posarà en funcionament una dinàmica que conduirà a la radicalització de la consciència i, possiblement, a una “situació revolucionària”. Tot i que, teòricament, aquest és un plantejament antisistèmic, a la pràctica acaba essent una tendència reformista -cosa que es constata, també, pel fet que els partidaris d'aquesta tendència persegueixen deliberadament una estratègia d'aliances amb els partidaris de tendències purament reformistes (sindicalistes socialdemòcrates, ONG's, ambientalistes, etc.) Òbviament, aquest tipus de “males aliances” són factibles precisament perquè els partidaris d'aquesta tendència no proposen cap projecte polític anti-sistèmic sinó que es limiten a demandes de caire purament reformista. No és estrany, per tant, que Alex Callinicos, el guru teòric del Partit Socialista dels Treballadors Britànic, vegi en Pierre Bourdieu l'intel·lectual que representa l'emergència de l'Esquerra internacional, i que ell mateix proposi “una regulació econòmica internacional que controlaria el capitalisme....una reforma de la globalització capitalista”!⁸

De tota manera, el potencial d'aquesta estratègia per radicalitzar la consciència i produir una societat alliberadora ja s'ha mostrat en la Història quan estratègies similars conduïren invariablement a una mentalitat reformista i a reformes fàcilment reversibles. Aquest va ser el cas a l'Europa de l'Oest, on el gruix del moviment obrer, com a resultat d'aquestes estratègies, va desenvolupar una mentalitat reformista, mentre que els antics partits socialdemòcrates es van convertir en els actuals partits social-liberals que presideixen la construcció de la forma neoliberal de modernitat⁹. Aquest és el resultat inevitable del fet que una estratègia basada en demandes reformistes és, per la seva naturalesa, incapaç de crear una consciència anti-sistèmica massiva, i encara menys una consciència realment democràtica que només es pot crear dins un llarg procés de "democràcia en acció", que conduiria finalment a una democràcia inclusiva. El fet que els estatistes de totes les tendències, particularment els Marxistes-Leninistes i els Trotskistes, prefereixin aquesta estratègia no és per descomptat sorprenent en vistes a la seva adopció d'un punt de vista "científic" del projecte alliberador, i del principi Leninista relacionat de "consciència des de fora" - un principi que condueix directament a l'Estalinisme.

L'estratègia societària civil de reformes "des de baix"

Aquest plantejament, que difícilment es pot anomenar estratègia ja que no advoca per al reemplaçament de les actuals estructures polítiques i econòmiques, consisteix en reforçar la "societat civil", això és, en enfortir les diverses xarxes autònomes del control de l'estat (sindicats, moviments cívics, cooperatives, esglésies, barris, escoles de pensament, etc.) per tal d'imposar límits efectius (és a dir, controls socials) al mercat i a l'estat. Tanmateix, aquesta estratègia es basa en una sèrie de supòsits poc realistes. Així, en primer lloc, suposa implícitament un alt grau d'estatisme on l'estat encara pot jugar el paper econòmic que solia jugar durant el consens socialdemòcrata. En segon lloc, suposa, en efecte, una economia de mercat pràcticament tancada on els estats i les corporacions poden ignorar el grau de competència existent en una economia de mercat internacionalitzada, com a resultat dels lliures mercats de productes i particularment de capital, que es pot moure instantàniament a través de les fronteres en cas que s'imposin seriosos controls socials per satisfer les demandes dels partidaris de la societat civil. No és estrany que els partidaris de la societat civil intentin negar (o tractin de minimitzar) la importància de l'actual internacionalització de l'economia de mercat¹⁰. També és indicatiu que quan els societaris civils intenten internacionalitzar el seu plantejament els únics límits que veuen factibles en l'economia de mercat internacionalitzada són diversos "controls reguladors". Tanmateix, aquests tipus de controls tenen molt poc a veure amb els controls socials profunds que ells proposen quan parlen (fent abstracció de la realitat actual de l'economia de mercat internacionalitzada) dels límits que les xarxes de la societat civil haurien d'imposar als mercats (com ara la reducció de les desigualtats, creació massiva de llocs de treball, etc.)

És evident doncs que l'estratègia societària civil és tant a-històrica com utòpica. És a-històrica, ja que ignora els canvis estructurals, que han portat al consens neoliberal actual i a l'economia de mercat internacionalitzada. I és utòpica perquè està en tensió tant amb l'actual economia de mercat internacionalitzada com amb l'estat. Així, donat que els partidaris de la societat civil no veuen el resultat d'aquesta tensió inevitable en termes del reemplaçament de l'economia de mercat i de l'estat per part de la societat civil, no és difícil predir que qualsevol reforçament de la societat civil haurà de ser compatible amb el procés de contínua internacionalització de l'economia de mercat i la funció implícita de l'estat. Per tant, el "reforçament" de la societat civil, en les condicions actuals, significaria senzillament que no s'impedirà a les elits polítiques i econòmiques dirigents seguir dominant tranquil·lament la societat, encara que, de tant en tant,

hauran d'intentar abordar les exigències de la societat civil -sempre i quan, per descomptat, aquestes no entrin en conflicte directe amb els seus propis interessos i les exigències de la competició oligopolística.

En conclusió, el reforçament de les institucions de la societat civil no té cap mena de possibilitat ni de posar fi a la concentració de poder ni de superar l'actual crisi multidimensional. Aquesta conclusió es pot extreure del fet que l'objectiu implícit, i a vegades explícit, dels societaris civils és millorar el funcionament de les institucions existents (estat, partits, mercat), per tal de fer-les més sensibles a les pressions des de baix quan, de fet, la crisi es deu a les institucions en si mateixes i no al seu mal funcionament! En l'actual mercat internacionalitzat, la necessitat de minimitzar el paper socio-econòmic de l'estat ja no és una qüestió d'elecció per part dels que controlen la producció. És una condició necessària per a la supervivència. Això és particularment cert pel que fa al capital Europeu que ha de competir amb els blocs de capital que operen des de bases on la tradició socialdemòcrata de l'estatisme no va ser mai forta (els Estats Units, l'Orient llunyà). Però, fins i tot a nivell planetari, es podria dubtar seriosament de si és encara possible reforçar les institucions de la societat civil dins el context de l'economia de mercat. Donat que els objectius fonamentals de la producció en una economia de mercat són el benefici individual, l'eficiència econòmica i el creixement, qualsevol intent de reconciliar aquests amb un "control social" efectiu per part de la societat civil està condemnat a fracassar, ja que, com ha demostrat l'experiència històrica amb la fase estatista, el control social i l'eficiència de mercat són objectius irreconciliables¹¹. Per la mateixa raó, es podria sostenir raonablement que una contradicció bàsica de l'economia de mercat avui en dia és la que sorgeix del fet que qualsevol control efectiu de les conseqüències ecològiques del creixement és incompatible amb les exigències de la competitivitat, que imposa la fase actual del procés de mercantilització.

Tot hi això, l'estratègia reformista societària civil, encara que és clarament incapaç de produir canvis radicals en les estructures institucionals actuals, és popular fins i tot entre molts activistes anti-globalització, en particular entre les ONG's, ecologistes i altres. Tanmateix, aquestes activitats no tenen cap mena de possibilitat de funcionar com a catalitzadors per a un canvi sistèmic, ni tant sols com a elements d'una estratègia de transició amb el mateix propòsit. Això no només es deu a que no es pot esperar que les accions dels antiglobalitzadors aconseguixin res més que unes quantes reformes reversibles sinó també a que aquest tipus d'accions, per si mateixes, són molt poc útils en la creació d'una consciència antisistèmica. Particularment, si no constitueixen una part integral d'un moviment polític programàtic de masses per al canvi sistèmic.

En aquest context, no s'han d'oblidar els paràmetres imposats pel marc institucional. Donat que el consens neoliberal i l'actual forma de globalització no només són canvis de polítiques, com suposa la major part de l'Esquerra, sinó canvis estructurals imposats per la internacionalització de l'economia de mercat, es pot plantejar la hipòtesis que els elements bàsics de la globalització neoliberal i particularment els seus elements crucials de mercats oberts i flexibles mai s'evitaran mentre es segueixi reproduint l'economia de mercat tant oberta i flexible com sigui possible. Per tant, una economia de mercat internacionalitzada només pot donar lloc a una societat civil internacionalitzada en la qual, finalment, els controls socials sobre els mercats s'haurien universalitzat però, al mateix temps, minimitzat.

La política postmoderna de reforma

Existeixen diversos tipus d'estratègies proposades pels postmodernistes, encara que el terme "estratègia", de nou, difícilment és pertinent aquí ja que tots els moviments postmoderns avui en

dia són clarament reformistes, doncs tenen l'objectiu de reformar l'actual marc institucional més que no pas reemplaçar-lo per formes alternatives d'organització social. Així, malgrat el caràcter clarament universal de l'actual marc institucional, cap moviment social postmodern d'avui en dia qüestiona les principals institucions polítiques i econòmiques que constitueixen la seva universalitat: el sistema de l'economia de mercat i la "democràcia" representativa. En canvi, un axioma bàsic de tots els moviments socials influenciats per les idees postmodernes és el seu anti-universalisme, que per definició exclou aquest tipus de moviments de qualsevol forma de política antisistèmica.¹²

Les dues estratègies postmodernes principals són, en primer lloc, la "política d'aliances" i en segon lloc, la política de la "democràcia radical". Les dues tenen com a principal punt de referència els "moviments identitaris" (feministes, negres, gais, etc.) així com també el moviment ecologista.

Els moviments identitaris són de fet el resultat dels "nous" moviments socials que van arribar al seu punt àlgid a la dècada de 1970 i van començar a declinar des de mitjans de la dècada de 1980, quan van començar a estar involucrats en el que s'ha anomenat "política identitaria", és a dir, el tipus de política postmoderna que implica allunyar-se de les qüestions socials, polítiques i econòmiques generals per passar a preocupar-se de la cultura i la identitat. La conversió de moviments potencialment antisistèmics en reformistes va ser particularment sorprenent pel que fa als moviments ecologistes i feministes. Encara que ambdós van començar com a moviments moderns radicals amb demandes "universalistes" per a canviar la societat com a únic camí per abolir la dominació de l'home sobre la dona i sobre la natura, l'adveniment de la globalització neoliberal, és a dir, de la forma neoliberal de modernitat, va crear les condicions adients per tal que els corrents conservadors dins d'aquests moviments esdevinguessin dominants i els va convertir en els actuals moviments "identitaris" reformistes i fragmentats.

Les tendències dominants en l'actual moviment Ecologista no qüestionen les institucions fonamentals de l'economia de mercat i la "democràcia" representativa, sinó que, en canvi, o bé adopten una mescla de les estratègies reformistes socialdemòcrates i societàries civil que he examinat anteriorment (Europa) o, alternativament, remarquen la importància de canviar els valors culturals, que consideren susceptibles de canviar fins i tot dins del marc institucional existent i fora d'un moviment antisistèmic (EUA). Per tant, el moviment Ecologista ha abdicat de qualsevol paper antisistèmic o alliberador i avui és, directa o indirectament, reformista. Directament, en el cas dels partits parlamentaris Ecologistes i les organitzacions roig-i-verdes, i indirectament en el cas de moviments com l'ecologia profunda que posen èmfasis en "el canvi espiritual per sobre del canvi polític i social, i el cultiu d'una consciència o sensibilitat reverencial envers el món natural més que la organització i la construcció de moviment"¹³.

A més, de la mateixa manera que la victòria dels "realos" sobre els "fundos"¹⁴ va acabar amb el moviment ecologista com a moviment potencialment antisistèmic, la victòria de les "insiders" (és a dir, els grups de feministes liberals orientats a guanyar posició i poder dins del sistema) sobre les "outsiders" (és a dir, els moviments autònoms de dones que s'orientaven vers el canvi revolucionari) va acabar amb el moviment feminista com a moviment potencialment antisistèmic. A més, exactament de la mateixa manera que el declivi de l'Esquerra en general, que va començar a la dècada de 1970, ha conduït a molts anarquistes a substituir la política per l'estil de vida i l'anàlisi racional per "l'espiritualitat", el declivi del moviment feminista ha conduït a moltes feministes a substituir el feminisme radical pel "feminisme cultural", i el racionalisme per l'espiritualisme. Al mateix temps, com vaig remarcar en una altra ocasió¹⁵, l'ecofeminisme, que és

especialment influent entre les feministes radicals, no només adopta un anàlisi anti-industrial i no anti-capitalista, sinó que també dóna suport a un tipus de reformisme utòpic amb l'objectiu de reformar l'actual sistema a través d'una sèrie d'activitats de subsistència, que al Nord impliquen activitats d'estil de vida i comunes fàcilment marginalitzades, mentre que al Sud impliquen activitats que principalment són les restes de la societat pre-moderna –que desapareix progressivament sota la pressió de l'economia de mercat internacionalitzada.

El moviment de la política identitària és, avui en dia, la forma de política postmoderna per excel·lència, ja que les seves polítiques de promoure els interessos particulars de grups específics (feministes, gais, minories ètniques, etc.) encaixa bé amb el caràcter anti-universalista de la teoria postmoderna. Així, els moviments “identitaris” actuals, malgrat la seva crítica radical contra determinades estructures jeràrquiques (com les que es basen en el gènere, la raça, la repressió sexual i de les minories), mai han presentat cap projecte polític global pel canvi sistèmic -de totes maneres la seva naturalesa fragmentada no permet un programa d'aquest tipus- sinó que han promogut qüestions culturals i d'identitat personal.

Passant ara a les estratègies postmodernes, l'estratègia postmoderna d'aliances és la principal forma que pren la política d'Esquerreres actualment. La lògica que hi ha darrera d'aquesta estratègia es basa en la creença que els participants en moviments universalistes, com el moviment Marxista, no tenen cap validesa com a categoria separada de l'existència social, mentre que els participants en lluites “localitzades” poden salvaguardar la sensació que els individus realment estan constituïts per una suma total de “posicions subjectives” i al mateix temps, preserven la sensació que són part d'una lluita més àmplia per a l'autodeterminació i la igualtat. Tanmateix, és evident que la manca d'un objectiu antisistèmic comú, en combinació amb la composició d'aquest tipus d'aliances, que inevitablement consisteixen en moviments heterogenis que a vegades tenen objectius en conflicte, de ben segur que els condueix cap al fressat camí de la política reformista que és irremediablement inadequada per fer front a la crisi multidimensional que afrontem en l'actual economia de mercat internacionalitzada. Aquest és el cas de les aliances dins del “moviment” antiglobalització o els moviments contra el neoliberalisme. Està clar que l'estratègia d'aliances i coalicions entre grups heterogenis que adopten els partidaris d'aquesta estratègia, condueix inevitablement a una manca fonamental d'unitat, fins i tot en els objectius a curt termini, com és evident pel fet que l'únic objectiu comú de les aliances d'aquest tipus és un objectiu negatiu (“anti”-globalització o “anti”-neoliberalisme) sense que existeixi cap visió d'una societat futura ni una estratègia a llarg termini. No és estrany que, com que la qüestió d'un canvi social universal ni tant sols és plantejada pels partidaris d'aquesta estratègia, el seu potencial es limiti a la possibilitat d'efectuar algunes reformes socials en l'actual sistema de l'economia de mercat i la “democràcia” representativa.

De manera similar, les polítiques de la “democràcia radical” tenen l'objectiu d'abraçar els “nous” moviments socials/moviments identitaris com a múltiples fonts de canvi “radical” que poden produir una “democràcia radical” integrant al mateix temps la “política de la diferència”. Tot i això, com he intentat mostrar en una altra ocasió¹⁶, la concepció de la democràcia radical implica en efecte un procés “d'extensió i aprofundiment” de l'actual “democràcia” política i econòmica, basada en la separació de la societat de la política i la Natura, dins un sistema basat en l'economia de mercat i la “democràcia” representativa.

Tal i com intentaré mostrar en la segona part d'aquest assaig, el veritable objectiu radical avui en dia és lluitar per la creació d'un nou moviment antisistèmic que tingui com a objectiu la distribució

igualitària del poder econòmic i polític. Això implica la necessitat d'una nova política alliberadora, com la proposada pel projecte de la Democràcia Inclusiva (DI), que seria una síntesi de la política "universalista" que ha caracteritzat els moviments radicals de la modernitat amb la "política de la diferència" que va entrar en escena en l'últim quart de segle amb l'emergència dels "nous moviments socials". El paradigma de la democràcia inclusiva, al mateix temps que reconeix les diverses identitats dels grups socials que constitueixen diverses sub-totalitats, situa aquestes diferències en un sistema socioeconòmic global que institucionalitza la concentració de poder entre i dins dels diversos grups socials. Així, mentre en el paradigma postmodernista són les estructures jeràrquiques basades en la identitat les que defineixen el caràcter "particular" de les lluites centrades entorn a la identitat, en el paradigma de la DI és la concentració de poder en totes les seves formes, com a resultat de les estructures i relacions de poder existents, el que defineix el caràcter "universalista" de la lluita social avui en dia.

Així doncs, en comptes de "aliances i coalicions entre grups que d'altra manera s'ocupen en polítiques "d'una qüestió singular"¹⁷, el projecte de la DI proposa la construcció d'un moviment polític programàtic de masses que uneixi a tots els membres de grups socials que potencialment formen les bases d'un nou subjecte emancipador, a partir d'un paradigma comú. L'estratègia de la DI es basa en el reconeixement explícit de les "posicions subjectives" dels individus que participen en diversos grups socials¹⁸ i conseqüentment dóna suport a les lluites localitzades, sempre i quan aquestes siguin una part integral d'un moviment polític de transformació anti-sistèmica d'acord amb un programa global pel canvi sistèmic que reintegri la societat amb l'economia, la política i la Natura, mitjançant la institucionalització de les condicions necessàries (que no suficients) per la distribució equitativa del poder en tots els àmbits.

2. ESTRATÈGIES "ANTISISTÈMIQUES"

La característica comú de totes les estratègies antisistèmiques és que tenen com a objectiu la transformació "sistèmica" de la societat mitjançant un canvi revolucionari (violent o pacífic) que implica la substitució de les actuals institucions polítiques, econòmiques i socials per noves formes d'organització social. Les principals estratègies antisistèmiques són la socialista estatista, l'estratègia de guerrilla, l'estratègia socialista llibertària i la del Municipalisme Llibertari, que considerarem en aquest apartat, així com la de la democràcia inclusiva, que considerarem més endavant.

L'estratègia socialista estatista: "revolució des de dalt"

Aquesta estratègia és en gran mesura el producte de la modernitat i de la creixent consciència per part dels activistes de mitjans del segle XIX, que van assimilar les lliçons que els grups oprimits aprengueren de la supressió de les sublevacions de 1848, que els aixecaments "espontanis" no poden portar a una transformació sistèmica. Va ser aquesta consciència la que va conduir a la creació dels primers moviments antisistèmics organitzats¹⁹. La tradició Marxista-Leninista del socialisme estatista és un exemple clàssic d'estratègia orientada a una "revolució des de dalt" i malgrat els intents dels Marxistes d'avui en dia de diferenciar entre l'estratègia de Marx i Lenin, de fet, les llavors del totalitarisme Leninista, que van culminar en l'Estalinisme, es poden trobar en el mateix pensament de Marx. Això esdevé obvi si es tenen en compte dues característiques crucials del sistema teòric de Marx que van ser criticades en primer lloc (encara que no d'una manera sistemàtica i coherent) per Bakunin.

La primera d'aquestes característiques de l'estratègia Marxista era la idea del "comunisme

mitjançant el socialisme estatista” que implicava la conquesta del poder de l’estat per part d’un proletariat victoriós i l’establiment d’un estat proletari que conduiria finalment a una societat comunista. Tanmateix, això no succeiria abans que el ràpid desenvolupament de les forces productives (que la socialització de les relacions de producció desencadenaria) hagués conduït a l’abolició de l’escassetat, de la divisió del treball i a la desaparició de l’estat. Però, com he intentat mostrar en una altra ocasió²⁰, l’abolició Marxista de l’escassetat és de fet un mite que depèn d’una definició objectiva de les “necessitats”, que no és ni factible ni desitjable i que pot ser utilitzada per aquells que controlen la maquinària de l’estat en una societat socialista per mantenir indefinidament el poder de l’estat i les relacions i estructures de poder en general. A més, és inconcebible que un estat, que representa la personificació de la separació entre la política i la societat, encara que sigui proletari, presideixi la seva pròpia abolició!

La segona característica era l’igualment insostenible²¹ intent Marxista de convertir el projecte socialista en una ciència “objectiva” del canvi social. Això podia conduir fàcilment, tal i com ho va fer en el cas de Lenin, a la necessitat que la consciència socialista arribés “des de fora”. Això és degut a que la consciència científica sorgeix independentment del moviment social que condueix al socialisme i per tant ha de ser introduïda en el moviment des de l’exterior. Tot i això, per Marx, el problema (suposadament) no existeix, ja que la ciència és vista com la unitat de la teoria i la pràctica que no només interpreta la realitat sinó que també esdevé part de la força que la canvia, una part de la pràctica, això és, la determinació conscient de la configuració de la història. En aquest sentit, la ciència s’identifica amb el moviment en si mateix, que fa d’aquesta doctrina la seva pròpia. Tanmateix, tal i com diversos escriptors marxistes han mostrat²², el Marxisme es transforma llavors en teologia. En altres paraules, per tal que el Marxisme mantingui el seu caràcter “científic” hauria de veure la pràctica no com a creació de la veritat sinó merament com a determinació de l’aparició de la mateixa i llavors, tanmateix, la consciència científica s’ha de suposar que sorgeix independentment del moviment social que condueix al socialisme i s’ha d’introduir en aquest moviment des de fora. Però aleshores, tal i com assenyala Kolakowski²³, “no hi ha motiu per no treure d’aquest estat de coses les mateixes conclusions que va treure’n Lenin”.

L’estratègia Leninista es basava en la suposició implícita (malgrat el requisit de Gramsci²⁴ no sempre gaire clar de que la cultura proletària hauria d’haver esdevingut “hegemònica” abans d’arribar a aconseguir el poder polític) que el canvi en el paradigma social –fins i tot entre una minoria de la població, és a dir, l’avantguarda del proletariat (organitzada en el partit comunista i equipada amb la “ciència” del socialisme, és a dir el Marxisme)- podria funcionar com a catalitzador per produir una revolució socialista. Així, per Lenin²⁵, els treballadors no són capaços, per si mateixos, de desenvolupar una teoria científica del socialisme, tasca que històricament s’ha deixat als intel·lectuals. Tanmateix, tal i com va assenyalar Marcuse, aquesta problemàtica fàcilment acaba portant a que els que custodien l’ortodòxia científica, el partit, o el lideratge del partit, apareguin com a “dipositaris històrics dels “veritables” interessos del proletariat i sobre el proletariat”²⁶. No és estrany que, tal i com el mateix autor subratlla encertadament, “un vincle directe sembla conduir des de la “consciència des de fora” de Lenin, i la seva noció del partit centralista autoritari, a l’Estalinisme”²⁷.

La Història ha confirmat que aquesta estratègia només podia donar lloc a noves estructures jeràrquiques, ja que l’avantguarda de la classe treballadora esdevé finalment la nova elit en el poder²⁸. Aquesta va ser la lliçó principal del col·lapse del “socialisme realment existent” que ha mostrat clarament que si la revolució és organitzada per una minoria, i després el seu programa és portat a terme per la mateixa, està destinada a acabar donant lloc a noves estructures jeràrquiques i no a una societat on la concentració del poder hagi estat abolida. De fet, la

combinació entre la conversió Marxista del projecte socialista en una ciència “objectiva” i l’estratègia Leninista d’organitzar l’avantguarda d’acord amb un “centralisme democràtic” (un principi que assegurava el poder d’una petita elit del partit sobre tot el moviment), va resultar ser letal, ja que va contribuir decididament a l’establiment de noves estructures jeràrquiques, inicialment, en el moviment socialista i, més tard a tota la societat. Per descomptat, és un fet històric ben conegut que tant en els moviments Marxistes pre-revolucionaris, com en els governs post-revolucionaris, la justificació de la concentració de poder en mans de l’elit del partit es basava en el “fet” que només elles “sabien” com interpretar la història i emprendre l’acció apropiada per tal d’accelerar el procés històric cap al socialisme. No és sorprenent que la base de les noves estructures jeràrquiques fos la divisió social creada entre l’avantguarda, l’única que estava en una posició objectiva per conduir el moviment (degut al seu coneixement de la veritat “científica” que encarnava el Marxisme) i les “masses”.

L’estratègia de guerrilla

L’únic cas de conquesta del poder mitjançant una estratègia de guerrilla que va tenir èxit i que segueix viu encara avui en dia és el cas Cubà que, segons un dels seus protagonistes, Che Guevara, “va mostrar clarament la capacitat del poble per alliberar-se d’un govern opressor mitjançant la guerra de guerrilles”²⁹. Pel Che, l’estratègia de guerrilla cubana va ser important per demostrar que:

- Les forces populars poden guanyar una guerra contra l’exèrcit
- No és necessari esperar a que existeixin totes les condicions per a fer la revolució; la insurrecció pot crear-les
- A l’Amèrica sub-desenvolupada el camp és la zona bàsica per la lluita armada

Rebutjant explícitament l’estratègia Marxista tradicional seguida per molts “pseudo-revolucionaris” Llatinoamericans, tal i com els anomenava el Che, aquesta nova estratègia no depenia d’esperar fins que d’alguna manera mecànica es donessin totes les condicions objectives i subjectives necessàries per a la revolució, sense treballar per accelerar-les. Tot i això, el Che era suficientment realista com per reconèixer que tampoc s’havia d’arribar a la conclusió que totes les condicions per a la revolució es crearan mitjançant l’impuls que els donarà l’activitat guerrillera³⁰:

“Sempre s’ha de tenir present que hi ha un mínim necessari sense el qual l’establiment i la consolidació del primer centre no és viable. Les persones han de veure clarament la futilitat de mantenir la lluita per a objectius socials dins del marc del debat civil. Quan les forces de l’opressió s’arriben a mantenir a si mateixes en el poder contra el dret establert, la pau ja es considera trencada. En aquestes condicions el descontent popular s’expressa de formes més actives. Una actitud de resistència finalment cristalitza en l’esclat de la lluita, provocada inicialment per la conducta de les autoritats. On un govern ha arribat al poder a través d’alguna forma de vot popular, ja sigui fraudulent o no, i manté almenys una aparença de legalitat constitucional, l’esclat de la guerrilla no es pot promoure, ja que les possibilitats de lluita pacífica encara no han estat esgotades.”

Per tant, és evident que, pel Che, l’estratègia de guerrilla no s’ha de fer servir en els casos on existeix algun tipus de “democràcia” representativa. Aquesta és una advertència important, perquè exclou la utilització d’aquesta estratègia pràcticament a tot arreu avui en dia, ja que, després del col·lapse del “socialisme realment existent”, l’elit transnacional³¹ ja no recorre a la

utilització de règims obertament dictatorials per a la reproducció del sistema de l'economia de mercat sinó que en canvi es recolza en el seu complement polític tradicional al Nord: la "democràcia" representativa. La combinació d'aquest sistema polític amb els totpoderosos mitjans de difusió massiva (particularment la televisió que s'ha estès a tots els racons de la terra avui en dia), és el mètode més eficaç de control de la població que les elits dominants han creat mai. L'objectiu de la "democràcia" representativa és crear la falsa impressió de control popular, mentre que de fet s'assegura la concentració de poder polític en les mans de les elits locals lleials a la elit transnacional. Per altra banda, l'objectiu dels mitjans de masses és propagar a una escala massiva els valors del paradigma social dominant que legitimen l'economia de mercat i la "democràcia" representativa.

El canvi de tàctica per part de l'elit transnacional és l'explicació òbvia del declivi actual dels moviments de guerrilla avui en dia, fins i tot al bressol mateix de l'estratègia de guerrilla, és a dir, a l'Amèrica Llatina. A més, tal i com ha demostrat el cas de Nicaragua (i el cas d'Afganistan avui en dia), l'elit transnacional és capaç, mitjançant la utilització d'algun tipus d'exèrcit contrarevolucionari finançat i armat per ella, (en combinació amb el seu poder aeri letal- si fos necessari) de provocar la caiguda de qualsevol règim que no li sigui grat, particularment si la guerrilla no compta amb el suport actiu de la majoria de la població -un resultat inevitable del fet que l'estratègia de guerrilla és incompatible amb un procés de creació d'una nova consciència democràtica, donada l'estructura jeràrquica de l'organització militar necessària per portar a terme la guerra de guerrilla. El resultat inevitable és una forma organitzativa que conduirà a noves estructures de poder i relacions de desigualtat un cop arribi al poder. Això s'aplica per exemple, als pocs moviments guerrillers antisistèmics que queden avui en dia com ara les FARC de Colòmbia.

Tot i això, existeix el cas dels Zapatistes que, tal i com argumenta Iain Watson³², bàsicament "representa una política de resistència a la globalització que cultiva un projecte de democràcia radical". Tanmateix, tal i com he remarcat més amunt, la concepció de la democràcia radical és a-històrica i utòpica en el sentit negatiu de la paraula perquè, lluny de tenir l'objectiu de crear noves institucions per tal de reemplaçar l'actual marc institucional en bancarrota, proposa simplement "aprofundir" la "democràcia" representativa - o, tal i com expressa Marcos suggerint una concepció similar, crear una democràcia representativa "més equilibrada" que "s'enriquiria" a si mateixa amb la democràcia directa³³, i una globalització "diferent", mitjançant la introducció de controls socials en l'economia de mercat". Tanmateix, el propi fet que el moviment antiglobalització (en la mesura en que està dominat per tendències reformistes) així com el propi moviment Zapatista, actualment mostrin signes clars de ser marginats, o pitjor encara, de ser integrats dins el marc institucional existent, il·lustra clarament com n'és d'efectiva una política de resistència a la globalització basada en les concepcions de la democràcia radical pel que fa a alterar dràsticament el curs de la globalització neoliberal, no diguem ja per a funcionar com a estratègia de transició cap a una societat alternativa. No és sorprenent que Alexandros Gezerlis³⁴, lluny de caracteritzar els Zapatistes com a un moviment antisistèmic, els caracteritzà encertadament com "el primer exèrcit de guerrilla postmodern", ja que la seva política encaixa perfectament, per una banda, amb el caràcter anti-universal de la política postmoderna, com a política de promoció dels interessos particulars de grups específics (minories ètniques, en aquest cas) i, per l'altra, amb una oposició general al neoliberalisme, com a un tipus de "mala política" i no com el producte inevitable de les dinàmiques de l'economia de mercat.

L'estratègia socialista llibertària: "revolució des de baix"

L'escissió socialista del segle XIX, que va arribar al seu clímax amb la controvèrsia entre Marx i

Bakunin dins de la Primera Internacional, va donar lloc a l'emergència de l'estratègia socialista estatista de la qual hem parlat abans i de l'estratègia socialista llibertària. Avui en dia, casi un segle i mig després d'aquest debat, el projecte socialista està en ruïnes després del col·lapse d'ambdues versions del socialisme estatista, és a dir, la socialdemocràcia reformista a l'Oest i el socialisme estatista revolucionari a l'Est. Per altra banda, malgrat que el socialisme llibertari resta encara sense haver-se provat (després que l'intent més seriós d'implementar els seus principis durant la Guerra Civil Espanyola fos esclafat per les hordes feixistes, que actuaven sota l'ull tolerant de les "democràcies" occidentals), el col·lapse de la versió estatista del socialisme no ha conduït a un ressorgiment de la seva versió llibertària. En comptes d'això, el marc institucional definit per la modernitat (és a dir, l'economia de mercat i la "democràcia" liberal) ha esdevingut universal i, en conseqüència, la crisi multidimensional crònica (política, econòmica, ecològica, social i cultural) que va sorgir amb l'aparició d'aquest marc institucional també s'ha universalitzat i exacerbat.

L'estratègia socialista llibertària implica una "revolució des de baix". Com a tal, té com a objectiu un canvi sistèmic mitjançant l'abolició del poder de l'Estat i la creació de federacions de comunes, o d'associacions de treballadors. Les diferents tendències dins del moviment anarquista (les orientades vers la comunitat front a les orientades vers el treballador) aspiren a la revolució per abolir el poder de l'Estat i transformar la societat "des de baix", enlloc de per a conquerir el poder de l'Estat i transformar la societat "des de dalt", com fa l'estratègia socialista estatista. Un exemple obvi d'estratègia orientada vers la comunitat és la que suggereix la tendència del municipalisme llibertari que discutirem més endavant, mentre que el moviment Anarco-Sindicalista és un cas clar d'una estratègia orientada vers el treballador.

Aquesta última estratègia va apostar per l'acció directa de la classe treballadora per abolir l'ordre capitalista, incloent-hi l'estat, i establir, en el seu lloc, un ordre social basat en els treballadors organitzats en unitats de producció. La confiança en l'acció directa industrial derivava del rebuig a les reformes empreses per l'estat, que era considerat un apèndix del sistema capitalista, així com de consideracions més pràctiques com ara que, fora de la fàbrica, les diferències polítiques entre els treballadors entrarien en joc, possiblement entorpint l'acció de masses, mentre que dins, el seu estatus laboral similar procurava als treballadors d'un sentit de solidaritat. Els Anarcosindicalistes estaven a favor d'una forma de sindicalisme militant dedicat a la destrucció del capitalisme i l'estat que tindria l'objectiu de prendre el control de les fàbriques i els serveis públics, que passarien a ser gestionats pels treballadors. Per mantenir la militància, s'hauria de provocar una atmosfera de conflicte incessant, i la culminació d'aquesta estratègia hauria de ser la vaga general.

Tanmateix, encara que diverses vagues generals, amb objectius limitats, es van portar a terme a França i a altres llocs amb més o menys èxit a principis del segle passat, la vaga general decisiva que tenia l'objectiu d'enderrocar tot l'ordre social d'un sol cop no es va intentar mai. Així doncs, el moviment anarcosindicalista, després de florir a França, principalment entre 1900 i 1914, i en gran mesura a Espanya, Itàlia, Anglaterra, als països llatinoamericans i a altres llocs, a l'inici de la Segona Guerra Mundial s'havia marcit. El principal intent d'una revolució des de baix a Espanya va portar a una guerra civil, on els mitjans, l'organització i l'eficiència superiors dels enemics feixistes (així com també dels socialistes estatistes que soscavaven de totes les maneres possibles als socialistes llibertaris) va conduir a la supressió dels socialistes llibertaris. De manera similar, l'únic intent important d'una revolució des de baix en el període de postguerra, el Maig del 68, va acabar amb un intent fracassat per a un canvi sistèmic amb els socialistes estatistes (revolucionaris o reformistes) predominant finalment sobre els llibertaris. De la mateixa manera, es podia preveure fàcilment que la situació d'insurrecció que s'ha desenvolupat recentment a Argentina* no pot

* Fotopoulos es refereix a la crisi econòmica argentina del desembre del 2001.

donar lloc a un canvi de sistema cap a una democràcia política i econòmica global. En absència d'un moviment democràtic antisistèmic de masses, la situació actual podria conduir finalment a un nou bany de sang orquestrat per un règim militar temporal, o simplement a una continuació del mateix règim "democràtic" amb un canvi de personal en la elit política i l'aplicació de les versions més moderades de les actuals polítiques encaminades a una major integració d'Argentina a la globalització neoliberal.

L'estratègia del Municipalisme Llibertari

L'estratègia del Municipalisme Llibertari (ML) expressa la política de l'ecologia social que ha estat teoritzada per Murray Bookchin³⁵ i recentment codificada per Janet Biehl³⁶. No examinaré aquí en detall les diferències filosòfiques i conceptuals entre els projectes de l'ecologia social/ML i la DI, cosa que he realitzat en una alta ocasió³⁷, però crec que una breu descripció d'aquestes diferències és necessària degut a la seva importància pel que fa als objectius i a les estratègies dels dos projectes.

Com he intentat mostrar a *Cap a una Democràcia Inclusiva* (CDI), el projecte d'una societat democràtica no es pot basar en un procés evolutiu de canvi social, ja sigui un de teleològic (com el materialisme dialèctic de Marx) o no-teleològic (com el naturalisme dialèctic de Bookchin). Per tant, mentre que en el projecte de la DI no hi ha un procés dialèctic que condueix a una democràcia inclusiva, que conseqüentment només pot ser el resultat de la *praxis* basada en un projecte polític, en la problemàtica del ML, una societat democràtica i ecològica és el resultat de l'activitat humana, que té lloc dins d'un procés de Progrès, que es defineix com "l'activitat autodirigida de la Història i la Civilització vers una creixent racionalitat i llibertat"³⁸. Tanmateix, aquest és un supòsit que, tal i com he intentat mostrar en una altra ocasió³⁹, és tant insostenible com indesitjable. No obstant, és dins d'aquest procés de Progrès que el desenvolupament de les forces productives, segons Bookchin, ens porta a una societat de la "post-escassetat", malgrat que l'enorme desigualtat entre classes, regions i països que imposa la organització capitalista de la societat no permet, actualment, que la potencialitat de la societat de la post-escassetat sigui plenament realitzada.

Si un adopta, com fa l'ecologia social, aquesta ficció comunista d'una societat de la post-escassetat no hi ha necessitat d'un mecanisme democràtic d'assignació de recursos econòmics escassos, és a dir, no hi ha necessitat d'una democràcia econòmica. Tot el que es necessita és un conjunt de principis morals que guiïn el repartiment, una economia moral⁴⁰. Aquesta és la raó per la qual Bookchin mai es va molestar en proposar un mecanisme d'assignació de recursos, alternatiu al mecanisme de mercat i de planificació⁴¹, i insisteix que en una societat comunista de la post-escassetat "la mateixa idea d'economia s'haurà reemplaçat per la de relacions ètiques (en comptes de productives), les unitats de treball, els contractes de Proudhon, la justícia de Rawls i altres qüestions no serien ni tant sols pertinents"⁴². Per tant, la concepció de l'ecologia social d'una societat democràtica pressuposa l'existència d'unes condicions materials prèvies per a la llibertat, ja que l'entrada al reialme de la llibertat depèn de factors "objectius", com l'arribada d'un mític estat d'abundància material.

Per altra banda, en la problemàtica de la DI, el lligam entre la post-escassetat i la llibertat es trenca. L'abolició de l'escassetat i, conseqüentment, de la divisió del treball, no és ni una condició necessària ni suficient per a la democràcia, i l'ascens de l'ésser humà des del reialme de la necessitat al reialme de la llibertat (una hipòtesis que va des d'Aristòtil, a través de Locke i Marx, fins a Arendt i Bookchin) es desvincula del procés econòmic. De tota manera, històricament s'han

donat diverses ocasions en les quals varis graus de llibertat han sobreviscut en condicions que es podrien caracteritzar com a pertanyents al “reialme de la necessitat”. A més, quan deixem de tractar els dos reialmes com a mútuament excloents, no hi ha cap justificació per intentar dominar la Natura -un element important de la ideologia Marxista del creixement – amb la finalitat d'entrar al reialme de la llibertat.

Com a resultat d'aquestes diferències filosòfiques fonamentals entre l'ecologia social i la problemàtica de la DI, sorgeixen algunes diferències crucials pel que fa a la concepció de la democràcia utilitzada en els dos projectes i, en conseqüència, de les estratègies proposades. Així, l'ecologia social/ML centra la seva concepció de democràcia en l'àmbit polític, excloent altres àmbits. Aquest és un resultat inevitable del fet que Bookchin utilitza una estreta concepció de l'esfera pública que (en contrast amb l'esfera privada o social que comprèn la producció i la vida econòmica) inclou només l'àmbit polític (l'àmbit de la política real) i l'Estat (l'àmbit de l'art de governar). El resultat d'això és que, en primer lloc, en el projecte del ML no hi ha una concepció de la democràcia econòmica – cosa que va fer que els socialistes estatistes insinuessin que el ML podria recolzar-se implícitament en l'assignació de recursos mitjançant el mercat⁴³. A més, en el ML tampoc hi ha cap concepció de “democràcia en l'àmbit social” (el lloc de treball, la institució educativa, la llar, etc.) -cosa que el fa vulnerable a les acusacions per part de feministes, socialistes estatistes i altres sobre que efectivament ignora les “diferències identitàries”, i les diferències entre els ciutadans com a treballadors i els ciutadans com a ciutadans.

Michel Albert, per exemple, profunditza agressivament en les crítiques anteriors i acusa al municipalisme llibertari de posar l'economia a càrrec de la política. Tanmateix, encara que hi han certes bases per fer aquesta crítica, degut a les estretes concepcions de l'esfera pública i democràtica adoptades per l'ecologia social, tot i això, els socialistes estatistes com Albert difícilment tenen dret a plantejar aquestes crítiques. Això es deu a que el seu propi projecte d'economia participativa es caracteritza, en primer lloc, per una evident manca de comprensió del significat d'autonomia individual i social i per tant de la incompatibilitat de la representació (que adopta) amb la democràcia⁴⁴. En segon lloc, tal i com ja vaig destacar a CDI, el model d'Albert i Hahnel de la Parecon⁴⁵ no només implica una estructura molt burocràtica que va ser encertadament caracteritzada com a “burocràcia participativa” i que, juntament amb la multiplicitat de controls que es proposen limitar el dret de les persones a consumir, “establiria les bases per a la perpetuació o la reparació de l'estat”⁴⁶, sinó que també implica una greu restricció de l'autonomia de l'individu en general, i de la llibertat d'elecció en particular, com a resultat de la seva dependència exclusiva en la planificació per a l'assignació de recursos, que podria acabar fàcilment amb un nou tipus d'autoritarisme⁴⁷.

Per altra banda, el projecte de la DI amplia l'esfera pública tradicional per incloure-hi qualsevol àmbit de l'activitat humana on és possible un procés democràtic de presa de decisions, això és, l'àmbit polític, l'econòmic, l'ecològic i el “social” (no en el sentit privat). Així, l'àmbit polític es defineix com l'àmbit de la presa de decisions polítiques, l'espai on s'exerceix el poder polític, que pot adoptar la forma de democràcia política (directa), com la defineix la DI, o bé de “democràcia” representativa (liberal/parlamentària), com en l'actualitat. De manera similar, l'àmbit econòmic es defineix com l'àmbit de la presa de decisions econòmiques, l'espai on s'exerceix el poder econòmic, fent referència a les àmplies decisions que s'han de prendre en una societat de l'escassetat, que pot adoptar la forma d'una democràcia econòmica, com en el projecte de la DI, d'una economia de mercat (com en l'actualitat), o d'una economia planificada (com en el cas del “socialisme realment existent”). Finalment, l'àmbit social es defineix com l'àmbit de la presa de decisions “socials” (en un sentit ampli), l'espai on s'exerceix el poder “social” (llocs de treball,

centres educatius, mitjans de comunicació, institucions culturals, etc.), que pot adoptar la forma d'un procés democràtic, com en el cas de la DI, o d'unes estructures jeràrquiques, com actualment. A aquests àmbits hi hem d'afegir encara un "àmbit ecològic", que es defineix com l'àmbit de les relacions entre el món natural i social, que pot adoptar la forma de la reintegració de la societat amb la natura, com proposa el projecte de la DI, o de l'intent de dominar-la, com en l'actualitat. La resta d'àmbits d'activitat i la presa de decisions individuals pertanyen a l'esfera privada.

La conseqüència de l'esmentada ampliació de l'esfera pública és que la perspectiva de la DI utilitza una concepció multidimensional de la democràcia que expressa una síntesi de les tradicions democràtica i socialista amb les demandes dels nous moviments socials radicals. Així doncs, la democràcia política, econòmica i la democràcia en l'àmbit social, tenen com a objectiu la distribució igualitària del poder polític, econòmic i social respectivament mentre que la democràcia ecològica té com a objectiu la reintegració de la societat i la natura⁴⁸.

Per tant, tot i que els projectes de la DI i del ML tenen alguns elements en comú, les crucials diferències filosòfiques i conceptuals que he explicat anteriorment impliquen diferents estratègies de transició a una societat alternativa. Així doncs, l'estratègia del ML, segons la descriu Bookchin, té l'objectiu de "transformar i democratitzar els governs de les ciutats, arrelar-los en assemblees populars, unir-los en xarxes confederals, apropiari-se de l'economia regional per vies municipals i confederals"⁴⁹. En altres paraules, l'objectiu és desenvolupar "una esfera pública – i en el sentit atenès del terme, una política- que creixi en tensió i en última instància en un conflicte decisiu amb l'Estat"⁵⁰. Així doncs, en l'estratègia de transició del ML no hi ha lloc per a la construcció d'institucions de democràcia econòmica i de democràcia en l'àmbit social, com a mitjà de crear una ruptura amb el paradigma social dominant i generar la consciència democràtica "majoritària" que conduirà a una democràcia inclusiva confederal. En comptes d'això, l'estratègia del ML està totalment basada en l'objectiu exclusiu de "recuperar l'àmbit polític"⁵¹. Aquesta és la conseqüència inevitable del fet que el projecte del ML té l'objectiu de construir una democràcia política més que una democràcia inclusiva, mentre que en el projecte de la DI la democràcia política és només un component de la democràcia inclusiva. Bookchin i Bielh són explícits quan afirmen⁵²:

"Els cafès i les botigues d'aliments de tipus comunitari-cooperatiu, les comunes, els col·lectius de producció i d'altres (...) no són en si mateixes institucions municipalistes llibertaries, ja que formen part de l'àmbit social més que de l'àmbit polític. Donat el sistema capitalista en el qual es troben immersos aquests projectes, tampoc es pot comptar amb la persistència de la seva naturalesa cooperativa."

Tanmateix, encara que és cert que aquestes institucions econòmiques alternatives poden ser fàcilment marginades o integrades en l'economia de mercat, això no necessàriament succeirà si les activitats dels que estan implicats en l'establiment i el funcionament d'aquestes institucions formen part d'una estratègia transicional sistèmica, amb els seus propis objectius i mitjans, i no representen simplement algun tipus "d'anarquisme d'estil de vida".

Finalment, l'estratègia del ML no implica la creació d'una organització política alternativa, com la descrita aquí, i es recolza en canvi en la creació de grups amb l'únic objectiu de "recuperar l'àmbit polític" funcionant com a catalitzadors per a la creació d'assemblees de ciutadans⁵³ -un objectiu totalment insuficient no només per a la creació d'una democràcia inclusiva sinó fins i tot per a la creació d'una consciència democràtica "inclusiva".

En conclusió, l'estratègia del ML podria, en el millor dels casos, crear la consciència per a la democràcia política i no per a la democràcia econòmica i ecològica, ni per a la democràcia en l'àmbit social. La creació d'aquest tipus de consciència "inclusiva" requereix que els ciutadans experimentin per ells mateixos una democràcia inclusiva en la pràctica i això només es pot aconseguir si participen activament en l'establiment i la organització d'institucions polítiques, econòmiques i socials alternatives, en comptes de simplement institucions polítiques, com suggereix el ML.

3. ESTRATÈGIES "INTERMÈDIES"

Estratègies "d'anarquisme d'estil de vida"

Com he mencionat anteriorment, podem caracteritzar com a estratègies de "anarquisme d'estil de vida" totes aquelles activitats, espontànies o no, en l'àmbit econòmic o l'àmbit social més ampli, que no són part integral d'un projecte polític pel canvi sistèmic. Aquestes activitats poden incloure la construcció de comunes o ecovil·les així com projectes d'agricultura recolzada per la comunitat, mercats d'agricultors, fideïcomisos de terres, LETS, desenvolupament econòmic local i tecnologies alternatives. Classificaré doncs com a activistes "d'estil de vida" tots aquells que estan involucrats en aquest tipus d'activitats per si mateixes (encara que utilitzin eslògans antisistèmics per justificar-les) més que amb l'objectiu explícit de construir un nou moviment polític antisistèmic amb una clara visió sobre una societat futura i una estratègia per assolir-la. Encara que Bookchin, que va encunyar el terme "anarquisme d'estil de vida", no va descriure específicament quines activitats podien incloure-s'hi, crec que les activitats anteriorment mencionades presenten sovint moltes de les característiques atribuïdes per Bookchin a aquest terme: arremetre contra l'organització, el compromís programàtic i l'anàlisi social seriós, així com rebutjar la necessitat de construir un moviment polític (a diferència del moviment anarcosindicalista que en el seu punt àlgid es va dedicar a crear un moviment organitzat, com hem vist anteriorment) i basant-se en canvi en produir el canvi social "mitjançant l'exemple" i el corresponent canvi de valors. El motiu que hi ha darrera d'aquestes activitats, tal i com ho descrigué Bookchin, de fet "expressa el plantejament de Foucault de la "insurrecció personal" en comptes de la revolució social"⁵⁴.

Aquestes activitats estan molt esteses a països com Gran Bretanya des de la dècada de 1970, quan les idees de Colin Ward (i altres del seu entorn) respecte al que anomenaven "Anarquia en Acció" - en camps tan diversos com la planificació urbanística, l'habitatge, l'educació i les parcel·les municipals arrendades per a ser cultivades - van esdevenir influents. Avui en dia diverses corrents anarquistes expressen tendències similars, exalçant les virtuts de les cooperatives, que consideren com "l'anarquisme en la seva manifestació més pràctica", ja que "permeten dur a terme la pràctica de l'anarquisme en el marc d'una economia capitalista més àmplia"⁵⁵, o bé adopten un anarquisme "pragmàtic", que rebutja les demandes antisistèmiques tradicionals dels anarquistes d'abolir l'economia de mercat i el diner!⁵⁶ Tanmateix, és completament a-històric suggerir, tal i com fan alguns anarquistes "pragmàtics" (d'estil de vida)⁵⁷, que de la mateixa manera que el capitalisme es va desenvolupar a partir del feudalisme, una nova societat alliberadora podria emergir en el futur a partir d'institucions alternatives establertes avui per activitats relacionades amb "l'Anarquia en Acció". L'error fonamental d'aquest anàlisi és que la societat capitalista va ser certament un desenvolupament evolutiu, però no tant pel que fa a les seves institucions econòmiques i polítiques, en l'establiment de les quals (tal i com he intentat demostrar en una altra ocasió⁵⁸) l'estat va jugar un paper crucial. De fet, la societat capitalista va ser un

desenvolupament evolutiu principalment pel que fa al seu caràcter heterònom, és a dir, pel fet que una nova elit capitalista simplement va reemplaçar l'antiga elit feudal. Tanmateix, una societat alliberadora és una societat autònoma, una "especie" de societat completament diferent, que implica l'abolició de la concentració institucional del poder en mans de varies elits. Aquest és un canvi revolucionari que mai pot ser assolit mitjançant algun tipus d'evolució, fins i tot si aquesta evolució pogués ser accelerada mitjançant les activitats dels "anarquistes en acció", anarquistes d'estil de vida, etc., que estan implicats en l'establiment d'institucions alternatives aquí i allà, fora d'un moviment polític programàtic, amb els seus propis objectius, mitjans i estratègia.

Com remarcava Bookchin, les diferències essencials entre les estratègies d'estil de vida i del ML giren entorn del paper de l'individu respecte al canvi social. En les estratègies relatives a l'estil de vida, es considera que el canvi social comença per l'estil de vida de la persona i continua passant per alt l'estat i l'economia de mercat, més que per la impugnació d'aquests i l'intent de substituir-los per noves institucions socials. Per altra banda, l'estratègia del ML recalca el rol de l'individu social, això és, de l'individu que participa en lluites polítiques en l'àmbit local i en lluites socials en general, amb l'objectiu d'efectuar el canvi social, no "donant exemple", sinó creant una confederació de municipis que estarà en tensió amb l'estat-nació, fins que aquest sigui substituït per aquella⁵⁹. El projecte de la DI, encara que per descomptat també remarca el paper de l'individu social en el canvi social, utilitza un concepte de llibertat en termes d'autonomia individual i social que té l'objectiu de superar la dualitat de l'individualisme front al col·lectivisme⁶⁰ i, en aquest sentit, es diferencia del projecte del ML que adopta el col·lectivisme.

La importància que atorguen a l'individu (enlloc de a l'individu social) les estratègies d'estil de vida i les estratègies similars de "l'anarquia en acció" les ha conduït inevitablement a la marginació social, com ha demostrat en els darrers 25 anys l'impacte social gairebé insignificant dels moviments inspirats per aquestes estratègies. A més, aquesta tendència, inevitablement, no ha escapat de la trampa "d'estar tant inclinada cap a la idea de les reformes dels valors i l'estil de vida individuals, com a camí polític principal per al canvi social radical, que acaba semblant veritablement contrària a la noció d'allò col·lectiu"⁶¹ – trampa de la que el moviment *New Age* n'és una mostra clara.

A més, les activitats de les persones involucrades en aquest tipus de "anarquia en acció" o anarquisme d'estil de vida de cap manera constitueixen un moviment, per no dir un moviment polític. En primer lloc, no existeix una organització comú, cosa que implica que per ser precisos hauríem d'anomenar als grups involucrats en aquest tipus d'activitats com a trobades espontànies de persones amb idees i valors similars, més que "moviments organitzats" dignes d'aquest nom. En segon lloc, els activistes involucrats no comparteixen una visió comú del món. A més, com que els activistes que s'impliquen en aquestes activitats tan diverses mai han formulat un programa comú amb uns objectius, una estratègia i una ideologia compartida no podem parlar d'un marc comú de valors que caracteritzi als participants d'aquests "moviments". Finalment, les activitats de molts dels participants involucrats no estan relacionades amb la política antisistèmica (en el sentit de promoure una societat alternativa) si és que podem dir que estan relacionades amb la política d'alguna manera! De fet, molt sovint aquest tipus d'activitats són tan inofensives políticament que les elits polítiques les utilitzen freqüentment per les seves pròpies finalitats.

Com he assenyalat en una altra ocasió⁶², aquest tipus d'activitat és completament ineficaç per produir un canvi sistèmic. Encara que és útil per crear una cultura alternativa entre petits sectors de la població, i al mateix temps, pujar la moral als activistes que desitgen veure un canvi immediat en les seves vides, aquesta estratègia no té cap possibilitat d'èxit- en el context de la

enorme concentració de poder que existeix avui- per a crear la majoria democràtica necessària per a un canvi social sistèmic. Els projectes que proposa poden ser molt fàcilment marginats, o absorbits dins l'estructura de poder existent (com ha passat moltes vegades en el passat) mentre que el seu efecte en el procés de socialització és mínim, sinó nul. Això és particularment cert degut a que aquest tipus d'estratègies normalment es concentren en assumptes concrets, que no són part d'un programa polític general per a la transformació social i, per tant, no contribueixen a crear la consciència "antisistèmica" necessària per al canvi sistèmic. Finalment, el canvi social sistèmic mai no pot efectuar-se fora de l'arena política i social principal. L'eliminació de les estructures i relacions de poder actuals no pot aconseguir-se "donant exemple" ni educant i persuadint. Per destruir el poder es necessita una base de poder i l'única manera en que aquest objectiu podria ser coherent amb els objectius del projecte democràtic seria, en la meua opinió, mitjançant el desenvolupament d'un programa general per a la transformació radical de la societat que començarà amb la transformació de les estructures polítiques i econòmiques locals.

Aquest últim punt esdevé particularment important si tenim en compte que els valors, que estan summament influenciats pel paradigma social dominant, no poden canviar independentment d'un canvi en les estructures a una escala social significativa. No és sorprenent doncs que la implícita, o a vegades explícita suposició que fan molts activistes involucrats en les activitats "d'estil de vida"⁶³ és que els valors han de canviar primer i un "canvi estructural" finalment els seguirà. Això contrasta amb el plantejament Marxista en el qual les estructures han de canviar primer mitjançant la construcció d'un moviment antisistèmic. Per altra banda, el plantejament de la DI implica una síntesi d'aquests dos plantejaments així com també del plantejament d'acció directa (del qual parlarem seguidament). Així, segons l'estratègia de la DI, el canvi de valors està entrelligat amb i és dependent del canvi en les estructures a una escala social significativa. És en la lluita contra les actuals institucions i en el procés paral·lel de crear-ne d'alternatives que es pot crear un moviment antisistèmic de masses, un moviment que es basarà en una nova consciència revolucionària i sistema de valors. Això es deu a que l'objectiu de crear una consciència democràtica genuïna entre els ciutadans pressuposa una "experiència viscuda" de democràcia -quelcom que només pot dur-se a terme mitjançant la paral·lela introducció de noves institucions de democràcia política i econòmica. Això només pot realitzar-se dins el context d'un moviment antisistèmic que compleixi les condicions descrites més amunt -un moviment compromès amb la lluita contra el sistema existent així com amb la construcció en paral·lel de noves institucions, mitjançant la creació d'allò que anomeno democràcies inclusives locals, que comporten la introducció de noves institucions polítiques, socials i econòmiques a una escala social significativa. Un nou moviment d'aquest tipus podria jugar el rol de catalitzador per a la transició (que no ha de ser necessàriament violenta) a una democràcia inclusiva confederal.

Per tant, la qüestió que es planteja aquí és: hem de descartar aquest tipus d'activitats d'estil de vida, tal com fa el Municipalisme Llibertari, només perquè pertanyen a l'àmbit social o econòmic? O bé, alternativament les hem de veure, tal com fa Ted Trainer⁶⁴, com "el millor camí que tenim ara per començar a construir el moviment de masses"? La resposta del projecte de la DI a ambdues preguntes és negativa. Construir institucions econòmiques i socials alternatives dins de l'actual sistema és tant necessari com construir institucions polítiques alternatives en la forma d'assemblees de ciutadans. Tanmateix, a menys que aquest tipus d'activitats es duguin a terme com a part integral d'un projecte polític amb estratègies, mitjans i objectius antisistèmics clars, no tenen cap potencial de convertir-se en un moviment massiu i mai perdran el seu caràcter d'estil de vida, essent en el procés fàcilment marginades o integrades dins el sistema -com passa actualment.

Per tant, és evident que necessitem una nova estratègia que constitueixi una síntesi de l'antic plantejament marxista, basat en la creació d'un moviment antisistèmic per lluitar contra l'actual sistema, el plantejament anarquista, basat en la "prefiguració", és a dir, en construir allò nou dins d'allò vell, i finalment el plantejament proposat pels "nous" moviments socials (feminista, ecologista, etc.) que proposa formes democràtiques d'organització i activitats d'acció directa. Això implica la creació d'una organització política democràtica amb objectius i mitjans clarament antisistèmics que lluitarà per a la creació d'un nou moviment antisistèmic de masses que tingui l'objectiu d'una democràcia inclusiva, en altres paraules, un moviment que combinarà la lluita contra l'actual sistema amb la lluita paral·lela per a crear un nou sistema dins del vell.

L'estratègia d'acció directa

Els partidaris de les activitats d'acció directa, que van des de protestes pertorbadores (ocupacions, bloqueig de carreteres, etc.) i manifestacions massives (violentes o no) fins a la vaga general, poden tenir objectius reformistes o antisistèmics. Així, per als partidaris reformistes de l'acció directa com Peter Hain (que en la seva joventut era un fervent defensor de l'acció directa però que actualment, com a membre del govern de Tony Blair, és un partidari entusiasta del bombardeig de Iugoslàvia i l'Afganistan!) l'acció directa és "un mitjà legítim i vital de fer avançar les fronteres de la democràcia"⁶⁵, "de la llibertat i la justícia social"⁶⁶. Pels reformistes com ell, "l'acció directa és essencialment una forma personal d'acció que emana de la consciència individual... (per aconseguir) el canvi mitjançant la confrontació més que la negociació"-encara que, des del seu punt de vista, la confrontació s'hauria de restringir estrictament a la violència contra la propietat corporativa i mai hauria de prendre la forma de guerra de guerrilla urbana amb atemptats contra la propietat.⁶⁷

Per altra banda, pels partidaris antisistèmics de l'acció directa, aquesta sempre ha estat una arma important pel canvi social, particularment en la forma de vaga general. Tanmateix, mentre que els anarcosindicalistes pensaven en la vaga general com un mitjà d'inaugurar la revolució social, pels Marxistes com Rosa Luxemburg, la "vaga de masses" s'adoptava per raons diferents. Així, Luxemburg era molt crítica amb la posició anarquista sobre aquesta qüestió i considerava la vaga de masses "no com un mitjà per saltar de sobte a la revolució social a través d'un cop d'efecte teatral, sinó com un mitjà, principalment, per crear les condicions per al proletariat de la lluita política quotidiana i especialment del parlamentarisme"⁶⁸.

Avui en dia, l'acció directa és utilitzada tant pels Marxistes i anarquistes com també pels reformistes. El "moviment" antiglobalització, en el qual totes aquestes tendències es mesclen, és una clara il·lustració d'això. De fet, com vaig remarcar en una altra ocasió⁶⁹, és la pròpia naturalesa heterogènia dels variats grups que participen en les activitats antiglobalització la que fa difícil caracteritzar als seus participants com a "moviment". Així, els corrents reformistes dins d'aquest moviment (ONG's, sindicalistes, ecologistes convencionals, etc.) principalment consideren les activitats antiglobalització com una forma de desobediència civil que té l'objectiu de "resistir" a la globalització, mentre que els corrents radicals la consideren un mitjà per "educar" a les persones sobre la necessitat del canvi sistèmic, que podria acabar conduint a ell realment.

Tanmateix, el greu error que fa l'Esquerra reformista que adopta un plantejament "no sistèmic" de la globalització –un plantejament adoptat per Marxistes com Amin, Wallerstein, Panitch i altres, així com també per llibertaris com Noam Chomsky- és que suposen que la globalització neoliberal és reversible, fins i tot dins del sistema d'economia de mercat i "democràcia" representativa. La conseqüència lògica d'aquesta posició és l'adopció d'estratègies d'acció directa per "resistir" a la

globalització neoliberal, com si aquesta fos reversible mitjançant les tàctiques de la desobediència civil, similars a les utilitzades en oposició a la Guerra del Vietnam! Però, com he intentat mostrar en altres ocasions⁷⁰, la globalització neoliberal no és una qüestió de política (com ho era la guerra del Vietnam) ni tant sols una qüestió a escollir per part de les elits, i per tant no és reversible dins del marc institucional existent. Com hem vist anteriorment, una economia de mercat avui en dia només pot ser internacionalitzada, donat que el creixement (i per tant la rendibilitat) de les transnacionals, que controlen l'economia de mercat mundial, depèn de mercats oberts i "liberalitzats" arreu del món. Això significa que fins i tot la introducció de controls socials efectius sobre l'economia de mercat internacionalitzada per protegir el medi ambient i el treball és impossible avui en dia. Això implica que, com a molt, tot el que els antiglobalitzadors poden esperar aconseguir amb la seva acció és algun tipus de reformes (indolores per la elit) com la taxa Tobin o mesures similars perseguides per ATTAC, el Fòrum Social Mundial de Portoalegre etc., és a dir, una "globalització amb rostre humà".

És evident doncs que el "moviment" antiglobalització, en la seva forma actual, no podrà superar el seu caràcter de "moviment de resistència" organitzat de la "multitud" contra "l'imperi"- tal i com Hardt y Negri⁷¹ descriuen la resistència reformista contra la globalització. Per tant no és difícil de predir que si els corrents radicals dins d'aquest "moviment" no prevalen, aquest, o bé desapareixerà progressivament en el futur, o simplement es transformarà en un altre tipus de "nou" moviment social (com, per exemple, el moviment ecologista) i serà integrat dins el "sistema" poc després.

Però, què podem dir del potencial del moviment antiglobalització, o en general de qualsevol moviment d'acció directa, com a mitjà educatiu pel canvi sistèmic? La resposta depèn crucialment del "context" d'aquesta acció directa. Si aquest context és, com en el cas del moviment antiglobalització, el d'una plataforma de consens, que expressarà necessàriament el mínim comú denominador de les demandes dels diversos activistes que en formen part, el seu potencial és nul. Això es deu a que aquesta plataforma inevitablement serà reformista i el plantejament del "reformisme com a estratègia" ha fracassat descaradament en el passat pel que fa a la crear una consciència antisistèmica a alguna escala social important⁷². Per altra banda, si el "context" de l'acció directa és un moviment amb clares demandes antisistèmiques, llavors, el seu potencial depèn de si aquesta acció és una part integral d'un moviment polític programàtic de masses pel canvi sistèmic. Si aquest és el cas, l'acció directa és una part indispensable (juntament amb algunes de les activitats que avui formen part de les estratègies "d'estil de vida" i el concurriment a les eleccions locals) de l'estratègia transicional i podria tenir un paper important en produir el canvi sistèmic creant les condicions de la lluita política quotidiana per a una democràcia inclusiva. Però, si aquesta acció no és part d'un projecte polític i un moviment d'aquest tipus, el seu potencial com a eina educativa és nul, donat el seu caràcter exclusivament negatiu. Aquest és el cas, per exemple, dels corrents antisistèmics dins el "moviment" antiglobalització que només poden definir allò a què s'oposen però no poden fer cap proposta coherent d'allò amb el que estan a favor per tal de reemplaçar la globalització neoliberal i l'economia de mercat, tenint com a resultat l'alienació de molts simpatitzants entre el públic general.

L'acció directa per si sola, i la inevitable repressió estatal que sovint l'acompanya, no pot conduir mai a la "revolucionarització" d'un moviment ni a la creació "espontània" de l'anàlisi requerit per a l'actual situació, completat amb una visió clara de l'estructura de la societat futura, l'estratègia transicional, etc.- encara que, per descomptat, això no significa que el projecte alliberador hagi de ser "cientificitzat" una vegada més!⁷³ Aquesta és una visió clarament romàntica i històricament falsa sobre com canvien les societats que ens remunta fins al període anterior a que la gent

descobrir, fa cent cinquanta anys, que els moviments antisistèmics organitzats són necessaris per reemplaçar un sistema i que la majoria de la població hauria d'haver desenvolupat una clara consciència antisistèmica, a través de viure realment dins les institucions de la nova societat, abans que tingui lloc la transició real cap a aquesta. La Història ens ha ensenyat que aquesta és l'única manera per evitar un altre experiment totalitari.

És evident doncs que ni l'acció directa ni l'anarquisme d'estil de vida/anarquia en acció podrien, per si mateixos, conduir al canvi sistèmic, o ni tan sols crear la consciència de masses per aquest, a no ser que (ho repetiré una altra vegada!) aquest tipus d'activitats formin part d'un moviment polític programàtic pel canvi sistèmic, amb el seu propi anàlisi de la crisi actual, uns objectius clars sobre la societat futura i una estratègia transicional general que condueixi a ella. Un projecte d'aquest tipus podria estar basat, tal i com proposa el projecte de la DI, en una síntesi de les tradicions socialista llibertària i democràtica amb els corrents radicals dins els “nous” moviments socials (ecologista, feminista, etc.) amb l'objectiu de reintegrar la societat amb l'economia, la política i la natura en la forma d'una democràcia “inclusiva”. Però, quina forma hauria d'adoptar un nou moviment antisistèmic per a la realització d'un projecte d'aquest tipus?

4. L'ESTRATÈGIA DE TRANSICIÓ DEL PROJECTE DE LA DI

El punt de partida d'aquest plantejament és que el món, a principis del nou mil·lenni, afronta una crisi multidimensional (econòmica, ecològica, social, cultural i política) causada per la concentració de poder a mans de diverses elits, com a resultat de l'establiment, en els darrers dos segles, del sistema de l'economia de mercat, la “democràcia” representativa i les formes relacionades d'estructures jeràrquiques. Si acceptem aquesta premissa, aleshores la sortida òbvia d'aquesta crisi és l'abolició de les estructures i relacions de poder, és a dir, la creació de les condicions per a la distribució igualitària del poder entre els ciutadans. Una manera en que es podria portar a terme aquest tipus de societat és l'estratègia proposada pel projecte de la Democràcia Inclusiva⁷⁴, que implica la creació d'estructures polítiques, econòmiques i socials que facin efectiva la democràcia directa, la democràcia econòmica, la democràcia ecològica i la democràcia en l'àmbit social. També implica la creació d'un nou paradigma social que, per aconseguir la reproducció de la democràcia inclusiva, ha d'esdevenir dominant.

A més, el projecte de la Democràcia Inclusiva ofereix no només una sortida realista i significativa de l'actual crisi multidimensional, sinó també un forma de construir una nova globalització basada en estructures realment democràtiques. La creació d'un nou ordre mundial basat en una democràcia inclusiva implica la construcció de confederacions de democràcies inclusives locals, regionals i nacionals. Això conduirà a una globalització que no es basarà en la distribució desigual del poder i en la dominació de l'ésser humà sobre l'ésser humà i la Natura, com succeïx en l'actual globalització, sinó en la distribució igualitària de totes les formes de poder entre éssers humans autònoms i l'eliminació de totes les formes de dominació. També es basarà en un sistema econòmic sostenible que satisfà les necessitats bàsiques de la població del planeta, mitjançant un mecanisme d'assignació de recursos entre les confederacions, dins d'un pla confederal planetari d'assignació de recursos. Finalment, la satisfacció de les necessitats no-bàsiques es determinaria en l'àmbit local, en una forma que asseguri la llibertat d'elecció, mentre que els intercanvis d'excedents entre confederacions s'organitzarien mitjançant convenis multilaterals.

Una estratègia a llarg termini per una democràcia inclusiva confederal

El projecte de la democràcia inclusiva no només ofereix una visió realista d'una societat alternativa, que realment fa falta avui en dia després del col·lapse del socialisme estatista, sinó

també una estratègia a llarg termini i un programa a curt termini que ens conduirà a aquesta societat.⁷⁵

Així, l'estratègia de la DI implica la construcció d'un moviment polític programàtic de masses, com l'antic moviment socialista, amb un objectiu obertament universalista de canviar la societat a través d'autèntiques vies democràtiques, començant aquí i ara. Per tant, un moviment d'aquest tipus hauria d'apuntar explícitament a un canvi sistèmic, així com també a un canvi paral·lel en els nostres sistemes de valors. Aquesta estratègia comportaria una implicació gradual d'un nombre cada cop major de persones en un nou tipus de política i un transferència paral·lela de recursos econòmics (treball, capital, terra) fora de l'economia de mercat. L'objectiu d'una estratègia d'aquest tipus hauria de ser produir canvis en el marc institucional, així com en els sistemes de valors, que, després d'un període de tensió entre les noves institucions i l'Estat, en algun moment, substituirien l'economia de mercat, la "democràcia" representativa i el paradigma social que les "justifica", per una democràcia inclusiva i un nou paradigma democràtic respectivament.

La raó de ser d'aquesta estratègia és que, com que el canvi sistèmic requereix una ruptura amb el passat, que s'estén tant a l'àmbit institucional com al cultural, una ruptura d'aquest tipus només és possible mitjançant el desenvolupament d'una nova organització política i un nou programa polític global pel canvi sistèmic que crearà una clara consciència antisistèmica a gran escala. Això contrasta amb l'estratègia socialista estatista, que acaba creant una clara consciència antisistèmica només respecte a una avantguarda, o amb les activitats d'estil de vida que, si és que creen alguna consciència antisistèmica, aquesta es limita als pocs membres de diversos "grupuscles" llibertaris. Tanmateix, la creació d'una nova cultura, que ha de ser hegemònica abans que la transició a una democràcia inclusiva pugui efectuar-se, només és possible mitjançant la construcció paral·lela de noves institucions polítiques i econòmiques a una escala social important. En altres paraules, és només mitjançant l'acció per construir tals institucions que es pot desenvolupar un moviment polític de masses amb una consciència democràtica. Aquesta estratègia crea les condicions per a la transició, tant les "subjectives", en termes de contribuir al desenvolupament d'una consciència democràtica com les "objectives", en termes de la creació de noves institucions que formaran les bases d'una democràcia inclusiva. Al mateix temps, l'establiment d'aquestes noves institucions ajudarà de manera decisiva, aquí i ara, a les víctimes de la concentració de poder associada al marc institucional actual i especialment a les víctimes de la globalització neoliberal a resoldre els problemes que aquesta crea.

Així doncs, les persones que avui en dia estan alienades de totes les formes de poder, especialment del poder polític i econòmic, tindrien tots els incentius per involucrar-se en aquest moviment i votar a les eleccions locals per a l'establiment d'una "democràcia en acció" a la seva zona. Seran plenament conscients del fet que problemes com l'atur i la pobresa només podrien resoldre's dins de institucions de DI (empreses demòtiques, benestar demòtic, etc.). També sabran que problemes com la contaminació de l'aire, de l'aigua i dels aliments només podrien solucionar-se eficaçment, i a una escala social massiva, si els ciutadans comencen a prendre el control del poder local dins de les institucions de DI en comptes de en el context de comunes fora de l'arena política i social principal. Finalment sabran que a menys que es facin amb el poder polític en l'àmbit local i a continuació, mitjançant confederacions de democràcies inclusives locals, en l'àmbit regional, mai podran controlar les seves vides. En altres paraules, les persones s'involucrarán en la lluita per l'establiment d'institucions de democràcia inclusiva, no per l'anhel d'una noció abstracta de democràcia, sinó perquè, mitjançant la seva pròpia acció, podran veure que la causa de tots els seus problemes (econòmics, socials, ecològics) ha estat el fet que el poder ha estat concentrat en poques mans.

Així doncs l'objectiu d'una estratègia de DI és la creació, des de baix, de “bases populars de poder polític i econòmic”, això és, l'establiment de democràcies inclusives locals, que, en una fase posterior, es confederaran per tal de crear les condicions per a l'establiment d'una nova democràcia inclusiva confederal. Per tant, un element fonamental de l'estratègia de la DI és que les institucions polítiques i econòmiques de democràcia inclusiva es comencin a establir immediatament després que un nombre significatiu de persones en una zona particular hagin format una base per la “democràcia en acció”- preferiblement, però no exclusivament, a l'escala social massiva que s'assegura amb la victòria en les eleccions locals en virtut d'un programa de DI.

Però, quin tipus d'estratègia pot assegurar la transició cap a una democràcia inclusiva? Un principi rector general per escollir una estratègia transicional apropiada és la concordança entre els mitjans i els fins. Òbviament, una estratègia que apunti a una democràcia inclusiva no pot realitzar-se utilitzant pràctiques polítiques oligàrquiques, o activitats individualistes. A més, com hem vist anteriorment, aquesta estratègia no s'hauria de limitar a lluitar contra el sistema actual sinó que també hauria de “prefigurar” el del futur.

Així, pel que fa a la lluita contra el sistema actual, penso que s'hauria de recolzar sense vacil·lacions totes aquelles lluites que poden contribuir a posar de manifest la naturalesa repressiva de la democràcia estatista i l'economia de mercat, és a dir, qualsevol tipus d'acció col·lectiva en forma de conflictes de classe entre les víctimes de l'economia de mercat internacionalitzada i les elits dirigents, o l'elit transnacional que “administra” l'economia de mercat internacionalitzada. Tanmateix, s'hauria de remarcar en cada pas la naturalesa sistèmica de les causes d'aquests conflictes i aquesta tasca òbviament no es pot deixar a mans dels dirigents burocràtics dels sindicats i altres organitzacions tradicionals. Aquesta és la feina de les assemblees dels llocs de treball que formen una part integral d'un moviment cap a una democràcia inclusiva, que es podrien confederar i participar en aquestes lluites, com a part d'un moviment democràtic més ampli basat en les comunitats (*demoi*) i les seves estructures confederals. De la mateixa manera, els activistes del moviment de DI òbviament haurien de participar en activitats d'acció directa contra la globalització neoliberal, o contra la greu retallada de llibertats polítiques que ha estat institucionalitzada amb el pretext de la “guerra contra el terrorisme”, en aliança amb altres grups antisistèmics radicals – sempre i quan per descomptat, al fer-ho, expressin la problemàtica de la DI i plantegin les demandes coherents amb aquesta.

De manera similar, pel que fa a la “prefiguració” del sistema futur, s'haurien de recolzar activitats com ara els projectes de Desenvolupament Econòmic Comunitari, les fàbriques autogestionades, les cooperatives d'habitatge, els LETS, les comunes, les granges autogestionades i d'altres- sempre i quan, de nou, aquestes formin part d'un moviment polític programàtic amb clars objectius, mitjans i estratègies pel canvi sistèmic, com el moviment de la DI.

La importància de les eleccions locals

Concòrrer a les eleccions locals proporciona el mitjà més eficaç per difondre de forma massiva un programa per a una democràcia inclusiva, així com l'oportunitat d'iniciar la seva implementació immediata a una escala social important. En altres paraules, concòrrer a les eleccions locals no és només un exercici educatiu, sinó també una expressió de la creença que només en l'àmbit local es pot fundar avui en dia una democràcia directa i econòmica, encara que, per descomptat, les democràcies inclusives locals han d'estar confederades per assegurar la transició a una democràcia confederal. La raó per la qual hem de començar des del àmbit local a canviar la societat és que el

demós és la unitat social i econòmica fonamental d'una futura societat democràtica. Per tant, la participació a les eleccions locals és una part important de l'estratègia per obtenir poder, per tal de desmantellar-lo immediatament després, substituint el paper de les autoritats locals en la presa de decisions pel de les assemblees, el dia següent de la victòria electoral. A més, concórrer a les eleccions locals dóna la possibilitat de començar a canviar la societat des de baix, que és la única estratègia democràtica, en contrast amb els plantejaments estatistes que pretenen canviar la societat des de dalt mitjançant la conquesta del poder estatal, i els plantejaments de la "societat civil" que no pretenen cap tipus de canvi sistèmic.

Tanmateix, el principal objectiu de l'acció directa, així com de la participació a les eleccions locals, no és només la conquesta del poder, sinó la ruptura del procés de socialització i per tant, la creació d'una majoria democràtica "des de baix", que legitimarà les noves estructures de democràcia inclusiva. Tenint en compte aquest objectiu, és evident que la participació a les eleccions nacionals és un mitjà especialment inadequat, ja que, encara que un moviment de democràcia inclusiva guanyés unes eleccions nacionals, això conduiria inevitablement a un procés de "revolució des de dalt". Això és degut a que la ruptura en el procés de socialització només pot ser gradual i en contínua interacció amb la progressiva implementació del programa de democràcia inclusiva, que, per les raons anteriorment esmentades, sempre hauria de començar a l'àmbit local. D'altra banda, un intent d'implementar el nou projecte a través de la conquesta del poder en l'àmbit nacional no ofereix cap oportunitat per aquest tipus d'interacció entre la teoria i la pràctica ni per a la necessària homogeneïtzació de la consciència pel que fa a la necessitat d'un canvi sistèmic.

Si hi ha alguna lliçó que la Història ens ha ensenyat, és que la causa fonamental del fracàs de les anteriors temptatives de canvi sistèmic, tant revolucionàries com reformistes, va ser precisament la considerable desigualtat en el nivell de consciència, en altres paraules, el fet que totes les revolucions del passat havien tingut lloc en un entorn on només una minoria de la població havia trencat amb el paradigma social dominant. Això va donar una oportunitat d'or a diverses elits per posar una part de la població en contra d'una altra (per exemple a Xile), o va conduir al desenvolupament d'estructures autoritàries per a la protecció de la revolució (per exemple a les revolucions Francesa o Russa), frustrant tot intent de crear estructures de distribució igualitària del poder. Tanmateix, per tal que una revolució tingui un veritable èxit, es pressuposa una ruptura amb el passat, tant al nivell subjectiu de la consciència com al nivell institucional. Amb tot, quan una revolució en el passat era "des de dalt", tenia una bona oportunitat d'aconseguir el seu primer objectiu, abolir el poder de l'estat i establir el seu propi poder, però, precisament perquè era una revolució des de dalt, amb les seves pròpies estructures jeràrquiques etc., no tenia cap possibilitat de canviar el paradigma social dominant, més que formalment, és a dir, en l'àmbit de la ideologia oficial (obligatòria). D'altra banda, encara que la revolució des de baix ha estat sempre el plantejament correcte per convertir democràticament a les persones al nou paradigma social, en el passat aquest plantejament va patir el fet que el desenvolupament desigual de la consciència entre la població no va permetre als revolucionaris aconseguir ni tant sols el seu objectiu primer d'abolir el poder estatal. Per tant, el principal problema pel que fa al canvi de sistema ha estat sempre com podria realitzar-se, des de baix, però per una majoria de la població, de manera que l'abolició democràtica de les estructures de poder pogués esdevenir factible. S'espera que l'estratègia de la DI ofereixi una solució a aquest problema crucial.

Així doncs, un cop les institucions de la Democràcia Inclusiva comencin a estar instal·lades, i les persones, per primer cop en les seves vides, comencin a tenir poder real per determinar el seu propi destí, es posarà en marxa l'erosió gradual del paradigma social dominant i del marc

institucional actual. Es crearà una nova base de poder popular. Una a una les ciutats petites i les més grans, així com les regions, quedaran fora del control efectiu de l'economia de mercat i de les formes d'organització estatista (nacional o internacional) i les estructures polítiques i econòmiques corresponents es reemplaçaran per les confederacions de comunitats governades democràticament. Un paradigma social alternatiu esdevindrà hegemònic i es produirà la ruptura en el procés de socialització – la condició prèvia per a un canvi en la institució de la societat. Es crearà un doble poder en tensió amb les formes estatistes d'organització que en última instància pot conduir o no a la confrontació amb les elits dirigents en funció de la balança de poder que s'hagi desenvolupat fins aquell moment. Sens dubte, com major sigui l'atracció de les noves institucions pels ciutadans menor serà la possibilitat que les elits dirigents recorrin a la violència per restablir el poder de l'estat i de les institucions de l'economia de mercat, en les quals resideix el seu propi poder.

5. EL SUBJECTE EMANCIPADOR EN LA MODERNITAT NEOLIBERAL

La necessitat d'un nou tipus de moviment

Avui en dia, com he intentat mostrar en una altra ocasió⁷⁶, afrontem la fi dels moviments antisistèmics “tradicionals”: la qüestió ja no és impugnar una forma de poder o una altra sinó impugnar el poder en si mateix, en el sentit de la seva distribució desigual que constitueix la base de l'heteronomia. En altres paraules, el que es necessita avui en dia és un nou tipus de moviment antisistèmic que hauria de posar en entredit l'heteronomia en sí mateixa, en comptes de simplement les diverses formes d'heteronomia, com acostumava a ser el cas en els moviments antisistèmics “tradicionals” que impugnaven la distribució desigual del poder econòmic (moviments socialistes estatistes), del poder polític (socialistes llibertaris), o del poder social (feministes etc.) com a base de totes les altres formes de poder. Per tant, la qüestió és impugnar la desigualtat en la distribució de tota forma de poder, en altres paraules, les relacions i estructures de poder en si mateixes.

És aquest col·lapse dels moviments antisistèmics tradicionals el que posa sobre sobre la taula la necessitat d'un nou tipus de moviment antisistèmic. Una segona raó que està relacionada amb la primera i que justifica encara més la necessitat d'un moviment d'aquest tipus és el fet que avui en dia afrontem no només la fi dels moviments antisistèmics tradicionals sinó també de les tradicionals divisions de classe Marxistes. Tanmateix, el fet que avui en dia afrontem la fi de la política de classe no significa en realitat que ja no existeix un “sistema” com a tal, o “divisions de classe”. El que si que significa és que avui afrontem noves “divisions de classe”⁷⁷. Així, en la problemàtica de la DI, la desaparició progressiva de les classes econòmiques en el sentit Marxista simplement significa la mort de les divisions de classe tradicionals i el naixement de noves divisions de classe “holístiques”, és a dir divisions basades en les estructures de poder del sistema socioeconòmic en si mateix i no només en alguns aspectes d'aquest, com ara les relacions econòmiques solament, o bé les relacions de gènere, la política indentitària, els valors i d'altres. En altres paraules, les actuals divisions socials entre grups socials dominants i subordinats en l'àmbit polític (polítics professionals front a la resta de ciutadans), en l'àmbit econòmic (propietaris, directors i mànagers front a treballadors, subordinats, etc.) i en l'àmbit social més ampli (homes front a dones, blancs front a negres, majories ètniques front a minories ètniques i d'altres) es basen en estructures institucionals que reproduïxen una distribució desigual del poder i en les cultures i ideologies corresponents (és a dir el “paradigma social dominant”).

En la societat actual, les principals estructures que institucionalitzen la distribució desigual del

poder són l'economia de mercat i la "democràcia" representativa, encara que altres estructures que institucionalitzen la distribució desigual del poder entre sexes, races, ètnies etc. no es poden "reduir" a aquestes dues estructures principals. Per tant, la substitució d'aquestes estructures per institucions que assegurin la distribució igualitària del poder polític, econòmic i social dins d'una democràcia inclusiva és la condició necessària (encara que no suficient) per la creació d'una nova cultura que eliminaria la distribució desigual del poder entre tots els éssers humans, independentment del sexe, la raça, l'ètnia, etc. Per tant, l'intent d'Ecologistes, feministes i altres partidaris de la política de la diferència i la identitat de canviar la cultura i els valors primer, com a forma de canviar algunes de les estructures de poder existents, (en comptes de dedicar-se a lluitar per substituir totes les estructures que reproduïxen la distribució desigual del poder i, dins d'aquesta lluita, crear els valors que donarien suport a les noves estructures), està condemnat a la marginació i al fracàs, aconseguint (en el millor dels casos) algunes reformes pel camí.

És evident doncs que, encara que ja no és pertinent parlar de divisions de classe monolítiques, això no exclou la possibilitat que, quan els grups socials que pertanyen al subjecte emancipador tal com es defineix a continuació desenvolupin una consciència compartida sobre els valors i les institucions que creen i reproduïxen estructures de distribució desigual del poder, es puguin unir, principalment, no contra els grups socials dominants com a tals sinó contra el marc institucional jeràrquic i aquells que el defensen. L'element unificador que pot unir als membres dels grups socials subordinats entorn a un projecte alliberador com el projecte de la DI és la seva exclusió de diverses formes de poder -una exclusió que està basada en la distribució desigual del poder que les institucions actuals i els valors corresponents estableixen. Això ens porta a la qüestió crucial que afronta qualsevol estratègia transicional: la "identitat" del subjecte emancipador, o com s'acostumava a anomenar el "subjecte revolucionari".

El subjecte emancipador en la societat actual

Totes les estratègies antisistèmiques en el passat es basaven en la supòsit que el subjecte revolucionari s'identifica amb el proletariat, encara que en el darrer segle diverses variacions d'aquest plantejament proposaven incloure en el subjecte revolucionari els camperols⁷⁸ i més tard els estudiants⁷⁹. Tanmateix, els "canvis sistèmics" que van marcar el pas de la modernitat estatista a la modernitat neoliberal i els canvis en l'estructura de classe que hi estan relacionats, així com la paral·lela crisi ideològica⁸⁰, van significar la fi de les divisions de classe tradicionals, com he mencionat anteriorment -encara que no la fi de les divisions de classe com a tals- com suggereixen els social-liberals⁸¹. Tot i això, part de l'Esquerra radical, malgrat els evidents canvis sistèmics, insisteix en reproduir el mite de la classe obrera revolucionària, normalment redefinint-la de formes a vegades tautològiques⁸². Al mateix temps, escriptors de l'Esquerra llibertària com Boockchin⁸³ i Castoriadis⁸⁴ es van moure cap a una posició segons la qual, en definir el subjecte emancipador, hem d'abandonar qualsevol "criteri objectiu" i suposar que el conjunt de la població ("el poble") està obert- o tancat- a la perspectiva revolucionària. Finalment, els postmodernistes reemplacen les divisions de classe per diferències identitàries i substitueixen el "sistema polític" per la fragmentació i la diferència. Això ha conduït inevitablement a una situació on la unitat sistèmica del capitalisme, o la seva pròpia existència com a sistema social, és negada i "en lloc de les aspiracions universalistes del socialisme i les polítiques integradores de la lluita contra l'exploació de classe, tenim una pluralitat de lluites particulars essencialment desconnectades que acaba en una submissió al capitalisme"⁸⁵.

En la problemàtica de la DI, el que necessitem avui en dia és un nou paradigma que, tot i reconeixent les diferents identitats dels grups socials que constitueixen diverses sub-totalitats

(dones, minories ètniques, etc.) al mateix temps admeti l'existència d'un sistema socioeconòmic global que assegura la concentració de poder en mans de diverses elits i grups socials dominants dins la societat en conjunt. Aquest paradigma és el paradigma de la Democràcia Inclusiva que respon a l'actual multiplicitat de relacions socials (gènere, ètnia, raça, i d'altres) amb conceptes complexos d'igualtat en la distribució de tota forma de poder que reconegui les diferents necessitats i experiències de les persones. De fet, el problema principal en la política emancipadora d'avui és com tots els grups socials, que potencialment formen la base d'un nou subjecte emancipador, podrien unir-se amb una visió comuna del món, un paradigma comú, que vegi la causa última de la present crisi multidimensional en les actuals estructures que asseguren la concentració de poder en tots els àmbits, així com en els sistemes de valors corresponents. En aquesta problemàtica, donada l'àmplia perspectiva del projecte per una democràcia inclusiva, un nou moviment que apunti a una democràcia inclusiva hauria d'atraure pràcticament a tots els sectors de la societat, excepte per descomptat als grups socials dominants, és a dir les elits governants i la classe alta.

Així, el component de democràcia econòmica del projecte de la DI hauria d'atraure fonamentalment a les principals víctimes de l'economia de mercat internacionalitzada, és a dir a les classes baixes i als marginats (aturats, obrers, empleats amb salaris baixos, treballadors a temps parcial, treballadors ocasionals, agricultors que estan desapareixent per l'expansió de l'agroindústria), així com als estudiants, futurs membres de les classes mitjanes professionals, que veuen desaparèixer ràpidament els seus somnis d'estabilitat laboral en els mercats laborals "flexibles" que s'estan creant. També hauria d'atraure a una part important de la nova classe mitjana que, sense poder unir-se a la "classe alta", viu en condicions d'inseguretat constant, particularment als països del Sud tal i com va mostrar la crisi Argentina.

El component de democràcia política del projecte de la DI hauria d'atraure a tots aquells que actualment estan involucrats en moviments locals d'una sola qüestió a falta d'alguna cosa millor. Tal com reconeixen fins i tot els teòrics del social-liberalisme, encara que la confiança en els polítics professionals i les institucions de govern està disminuint dràsticament, la decadència de la política parlamentària no equival a despolitització. Això és evident pel creixement paral·lel de nous moviments socials, ONG's, iniciatives ciutadanes, etc. No és estrany que els "moviments de petits grups" (és a dir, petits col·lectius de persones que es troben regularment per promoure el seu interès comú) estiguin augmentant molt, amb el 40 per cent de la població als Estats Units -uns 75.000 milions d'Americans- participant en al menys un petit grup, mentre que al Regne Unit els grups d'auto-ajuda i els grups ambientalistes s'han expandit ràpidament en els darrers anys⁸⁶. Encara que aquesta celebrada expansió de la "societat civil" es concentra en la nova classe mitjana, aquest és un indicatiu de l'anhel d'una autèntica democràcia en la qual tothom compta en el procés de presa de decisions. A més, donat que l'abast de la participació ciutadana es limita actualment a qüestions singulars, no és estrany que siguin els moviments i organitzacions d'una sola qüestió els que augmentin. En altres paraules, es pot argumentar que l'expansió del moviment de petits grups indica, de fet, un desplaçament de la pseudo-democràcia en l'àmbit nacional -en el qual el sistema de representació anul·la la participació col·lectiva- a la pseudo-democràcia en l'àmbit local -en el qual les decisions polítiques i econòmiques importants es segueixen deixant a les elits polítiques i econòmiques però al mateix temps, en un tipus de "sub-política", grups de ciutadans en "l'activa" societat civil reivindiquen el dret a prendre decisions en qüestions secundàries o locals.

Finalment, el component ecològic del projecte de la DI, així com el relacionat amb la "democràcia en l'àmbit social", hauria d'atraure a tots aquells que es preocupen pels efectes de la concentració de poder en el medi ambient i als oprimits per les estructures patriarcal i altres estructures

jeràrquiques en la societat actual⁸⁷.

Així doncs, en resum, és necessari que la nova organització política estigui fundada en la base política el més àmplia possible. En la meua opinió, això significa un ampli espectre d'activistes radicals, que inclogui activistes antiglobalització, ecologistes radicals, partidaris del projecte d'autonomia, socialistes llibertaris, feministes radicals, llibertaris d'esquerres i qualsevol altre activista que adopti el projecte democràtic. El projecte de la DI hauria d'atraure a tots aquests activistes radicals donat el seu ampli atractiu social per a la gran majoria de la població. Per tant, els grups socials següents podrien ser potencialment la base d'un nou "subjecte alliberador" pel canvi sistèmic:

- Les víctimes del sistema de l'economia de mercat en la seva actual forma internacionalitzada, és a dir els aturats, els que reben salaris baixos, els treballadors ocasionals, els agricultors en vies d'extinció, etc.
- Aquells ciutadans, especialment en els "grups mitjans", que estan alienats per l'actual art de governar que es fa passar per "política" i que ja reivindiquen el dret a l'autodeterminació mitjançant diversos grups locals de la comunitat
- Els treballadors, subordinats, etc. que estan explotats i alienats per les estructures jeràrquiques al lloc de treball
- Les dones, que estan alienades per les estructures jeràrquiques tant a la llar com al lloc de treball i que anhelan una família democratitzada basada en la igualtat, el respecte mutu, l'autonomia, la responsabilitat i la presa de decisions compartida, la igualtat sexual i emocional
- Les minories ètniques o racials, que estan alienades per una democràcia "estatista" discriminadora que divideix la població en ciutadans de primera i de segona classe
- Tots aquells que es preocupen per la destrucció del medi ambient i el deteriorament accelerat de la qualitat de vida, que actualment estan organitzats en moviments ecologistes reformistes, eco-comunes aïllades, etc.

No hi ha dubte que alguns d'aquests grups poden considerar actualment els seus objectius en conflicte amb els d'altres grups (els grups de classe mitja respecte als grups de les víctimes de l'economia de mercat internacionalitzada i d'altres). Tanmateix, com he mencionat anteriorment, el projecte de la DI ofereix un paradigma comú que consisteix en un anàlisi de les causes de la present crisi multidimensional en termes de les actuals estructures que asseguren la distribució desigual del poder i els valors corresponents, així com dels fins i els mitjans que ens podrien conduir a una societat alternativa. Per tant, la lluita per construir un moviment inspirat en aquest paradigma, que per tenir èxit ha d'esdevenir un moviment internacional, és urgent així com imperativa, per tal que els diversos grups socials que formen el nou subjecte alliberador puguin funcionar com el catalitzador per una nova societat que reintegraria la societat amb la política i l'economia, els éssers humans i la Natura.

6. UN NOU TIPUS DE POLÍTICA I D'ORGANITZACIÓ POLÍTICA

Un nou tipus de política

La vella política està condemnada al fracàs, a mesura que l'accelerada internacionalització de l'economia de mercat conflueix amb la contínua decadència de la "democràcia" representativa. La impotència de l'estat per controlar efectivament les forces del mercat, per tal de fer front a

problemes fonamentals com l'atur massiu, la pobresa, la creixent concentració d'ingressos i riquesa i la contínua destrucció del medi ambient, ha conduït a l'apatia política massiva i al cinisme, particularment entre la subclasse i els marginats. Com a resultat, avui en dia tots els partits competeixen pel vot de les classes mitjanes que, de fet, determinen el procés polític. Al mateix temps, les fantasies d'alguns sectors de "l'esquerra" d'una democratització de la societat civil estan, també, condemnades al fracàs. Com he mencionat anteriorment, la internacionalització de l'economia de mercat està essent inevitablement seguida per la internacionalització de la societat civil. En altres paraules, la competència imposa la norma del mínim comú denominador pel que fa als controls socials i ecològics sobre els mercats. Per tant, el tipus de societat civil que està destinat a predominar és aquell que és compatible amb el grau de mercantilització que caracteritza les parts més competitives de l'economia global.

És evident doncs que necessitem un nou tipus de política que comprendria la creació de democràcies inclusives locals, és a dir la creació d'un nou àmbit públic que involucraria:

- als ciutadans com a ciutadans prenent decisions sobre qüestions polítiques, econòmiques i socials àmplies dins el marc institucional de les assemblees demòtiques;
- als ciutadans com a treballadors prenent decisions sobre el funcionament de les empreses demòtiques dins el marc institucional de les assemblees dels centres de treball;
- als ciutadans com a estudiants prenent decisions sobre el funcionament d'universitats i escoles etc.

Aquesta nova Política requereix un nou tipus d'organització política que tindrà el paper de catalitzador per a la seva emergència. Així doncs, quina forma hauria de tenir aquesta nova organització política i com ho podem fer per crear-la?

Un nou tipus d'organització política

És evident que el nou tipus d'organització política hauria de reflectir en si mateixa l'estructura desitjada de la societat. Aquesta no seria el partit polític habitual, sinó una forma de "democràcia en acció", que emprendria diverses formes d'intervenció en l'àmbit local, sempre com a part d'un programa general per a la transformació social que apunti a la transformació final de cada autoritat local en una democràcia inclusiva. Aquestes formes d'intervenció s'haurien d'estendre a tots els àmbits de l'esfera pública àmpliament definida i haurien d'implicar:

- **En l'àmbit polític**, la creació d'institucions polítiques "paral·leles" basades en la democràcia directa, (assemblees de barri, etc.) així com diverses formes d'acció directa (marxes, reunions, jornades pedagògiques i desobediència civil) contra les institucions polítiques existents i les seves activitats;
- **En l'àmbit econòmic**, l'establiment d'un sector "demòtic", (és a dir un sector que compregui unitats de producció demòtiques que són posseïdes i controlades col·lectivament pels ciutadans, un sistema de benestar demòtic, etc.) així com diverses formes d'acció directa contra les actuals institucions econòmiques i les seves activitats;
- **En l'àmbit social**, la creació d'institucions autogovernades al centre de treball, al centre educatiu etc., així com la participació en lluites per la democràcia dels treballadors, la democràcia a la llar, la democràcia a les institucions educatives i d'altres;

- **En l'àmbit ecològic**, l'establiment d'unitats de producció i consum ecològicament sensates, així com l'acció directa contra la destrucció corporativa de la Natura;
- **En l'àmbit cultural**, activitats que apuntin a la creació d'un art controlat per la comunitat (en lloc de les actuals activitats artístiques controlades per les elits) i mitjans de comunicació alternatius que ajudaran a fer del sistema de valors compatible amb una democràcia inclusiva la cultura hegemònica de la societat.

La següent és una descripció general dels passos que poden fer-se en la construcció d'una organització de DI, encara que per descomptat la forma concreta que aquest procés prendrà en la pràctica dependrà crucialment de les condicions i pràctiques locals.

El primer pas en la construcció d'una organització d'aquest tipus podria ser iniciar una trobada entre un cert nombre de persones interessades en la DI en una determinada zona amb l'objectiu de formar un grup d'estudi per discutir sobre aquest projecte. Després d'una sèrie de trobades entre les persones implicades, i com a resultat de les discussions sobre la qüestió, es podrien formular un conjunt de principis "no negociables" que expressin els objectius del grup respecte a la fita de la Democràcia Inclusiva. Aquest programa mínim hauria d'expressar els objectius bàsics, els mitjans i l'estratègia del grup de DI⁸⁸. El grup també hauria de formular la seva estructura organitzativa seguint línies no jeràrquiques, així com també el seu procés de presa de decisions sobre la base dels principis de la democràcia directa.

El següent pas podria ser la publicació d'un butlletí local, o en el cas de ciutats grans una revista local, en la qual es publicaria aquest programa mínim, així com també comentaris sobre notícies locals o nacionals/internacionals des de la perspectiva de la DI i breus textos teòrics sobre els objectius, els mitjans i l'estratègia del projecte de la DI. Les notícies sobre activitats rellevants, sigui locals o no, haurien de tenir especial importància. En aquest estadi, el grup de DI podria començar a involucrar-se en l'organització de trobades públiques en les quals es discuteixin qüestions (econòmiques, ecològiques, socials etc.) de particular interès per a la població local. Totes aquestes qüestions haurien de ser presentades per membres del grup expressant la perspectiva de la DI i acte seguit hauria de tenir lloc una discussió amb els ciutadans locals.

A mesura que el nombre de persones involucrades en el grup de DI augmenti, aquest pot començar a participar en lluites locals (o fins i tot iniciar-les en diverses qüestions d'importància per a l'establiment d'una DI) i també -en aliança amb altres grups similars d'altres zones- en lluites sobre qüestions regionals, nacionals o internacionals. Amb aquest objectiu, el grup hauria d'estar en contacte amb grups locals similars de la mateixa regió, país i d'altres països per formar confederacions de grups de DI autònoms (en l'àmbit regional, nacional i internacional) per tal d'intercanviar informació, organitzar lluites, trobades públiques, etc. La creació d'un butlletí electrònic de DI podria jugar un paper important en aquest procés. També s'haurien de fomentar les aliances amb altres grups radicals d'Esquerra sobre temes específics (per exemple, per a reemplaçar l'actual Unió Europea de capitalistes per una Comunitat Europea dels pobles) en els quals es pot aconseguir una visió de consens sobre les demandes a plantejar.

Finalment, un cop un nombre suficient d'activistes s'hagi unit al grup de manera que aquest pugui adoptar la forma d'una organització política de DI (amb una estructura organitzativa i un procés de presa de decisions similars als del grup original), l'organització de DI pot començar a ampliar les seves activitats i involucrar-se en la creació d'institucions locals de democràcia política i econòmica, així com de democràcia en l'àmbit social (lloc de treball, centre educatiu, etc.),

activitats culturals, etc.-veure més avall. Al mateix temps l'organització de DI hauria de començar a concórrer a les eleccions locals, inicialment, amb un objectiu educatiu, és a dir per familiaritzar els ciutadans a una escala social important sobre el projecte de la DI. Però un cop que l'organització de DI hagi guanyat les eleccions en una zona particular hauria de començar a implementar el programa de transició per a la construcció d'una democràcia inclusiva. No cal afegir que en totes aquestes etapes els activistes del moviment de DI actuen no com a "quadres del partit" sinó com a catalitzadors per a la creació de les noves institucions. En altres paraules, el seu compromís és amb les institucions democràtiques mateixes i no amb l'organització política.

7. LA TRANSICIÓ A UNA DEMOCRÀCIA INCLUSIVA

Un Nou Ordre Mundial basat en una democràcia inclusiva és una forma d'organització social que reintegra la societat amb l'economia, la política i la natura, dins d'un marc institucional que assegura les condicions necessàries per a la distribució igualitària de totes les formes de poder. Això implica la creació d'institucions de:

- Democràcia política (democràcia directa), basades en processos que assegurin que totes les decisions polítiques (incloent aquelles relacionades amb la formulació i execució de lleis) es prenen pel cos de ciutadans (el *demos*) col·lectivament i sense representació, així com també en estructures que institucionalitzin la distribució igualitària del poder polític.
- Democràcia econòmica, en la qual el *demos* (comunitat) controla el procés econòmic, dins d'un marc institucional de propietat i control demòtics dels mitjans de producció i distribució, més enllà dels confins de l'economia de mercat i la planificació estatal.
- Democràcia en l'àmbit social, en la qual totes les institucions de l'esfera pública on es poden prendre decisions col·lectives (per exemple, llocs de treball, centres educatius, institucions culturals, etc.) són autogovernades sota el control global del *demos*, mentre que les relacions personals es basen en un sistema de valors compatible amb les institucions democràtiques generals de la societat, és a dir un sistema de valors basat en els principis d'autonomia individual i social i solidaritat, que exclou qualsevol forma de dominació basada en qüestions de gènere, raça, ètnia, diferències culturals, etc.
- Democràcia ecològica, en les quals el marc institucional de la DI i el sistema de valors que li és compatible assegurin la reintegració de l'ésser humà amb la natura.

Per tant, la transició a una democràcia inclusiva ha d'incloure mesures per fer avançar la societat cap a cada un dels components anteriorment esmentats. Els grups/organització local de DI haurien de formular un programa general pel canvi social que desenvolupi per a la seva àrea l'objectiu general de crear una forma d'organització social diferent, basada en una democràcia inclusiva. En altres paraules, el programa hauria de deixar absolutament clar que l'objectiu final dels diversos projectes que s'hi inclouen és la substitució de l'actual estructura oligàrquica per una democràcia inclusiva, com s'ha definit anteriorment. Això implica que s'hauria de lluitar per aquest programa no només com una nova mena de política sinó com a l'estructura política pròpia que condueix a una democràcia inclusiva.

La transició a una democràcia política

El programa de transició a una democràcia inclusiva que els grups locals/organització de DI

formularan, començant per les demandes que mobilitzin a les persones en relació a les seves preocupacions immediates, hauria de tenir els següents objectius bàsics:

- a) Desenvolupar una “consciència alternativa” pel que fa als mètodes de resolució dels problemes polítics, econòmics, socials i ecològics de manera democràtica. Per tant, hauria de connectar la crisi multidimensional d'avui en dia amb el sistema socio-econòmic actual i la necessitat de reemplaçar-lo per una democràcia inclusiva confederal; i
- b) Fer propostes de com començar a construir les pròpies institucions polítiques, econòmiques i socials que portarien a una democràcia inclusiva. Per tant, hauria de proposar mesures que poguessin portar tant cap a una major autodependència política i econòmica com a processos democràtics per a la presa de decisions que afecten a la vida dels ciutadans.

Pel que fa al punt (a), això és, l'objectiu de crear una consciència alternativa, el programa hauria de remarcar perquè la “democràcia” representativa no té res a veure amb el significat original de democràcia i de fet va ser una invenció americana amb la intenció real de diluir el poder popular⁸⁹. En la “democràcia” representativa les persones abdiquen el seu poder als polítics professionals escollits (amb l'ajuda a gran escala de la elit econòmica i els mitjans de comunicació que aquesta controla) que estan compromesos amb unes poques generalitats vagues pel que fa a les persones, però a polítiques específiques pel que fa a la elit econòmica que efectivament els escull. L'únic “poder” que es dona a la gent en aquest sistema és el de canviar cada quatre anys aproximadament una banda de polítics professionals per una altra per dur a terme en realitat el mateix tipus de polítiques, especialment en l'actual sistema de globalització neoliberal en el que fins i tot les antigues diferències entre partits polítics han desaparegut efectivament. Tal i com un grafitti del Maig del 68 resumia la “democràcia” representativa: “És dolorós sotmetre'ns als nostres caps; però és encara més estúpid escollir-los!”

El programa hauria de mostrar que no només l'alienació política, sinó també problemes com l'atur, la pobresa i l'alienació en el treball, així com la mala qualitat de vida, la contaminació i la destrucció ambiental, i els problemes de gènere/raça etc., la discriminació i homogeneïtzació cultural estan tots relacionats amb un sistema basat en la concentració de poder polític, econòmic i social en mans d'elits que representen a una proporció molt reduïda de la població. La relació de cada una de les institucions principals de la societat amb aquests problemes s'hauria de remarcar especialment. Així, s'hauria de mostrar per exemple que l'assignació de recursos mitjançant el mercat porta al mal desenvolupament, l'atur i la pobresa; el control privat dels recursos productius no permet que prosperi la democràcia econòmica sinó que condueix a la oligarquia política i econòmica, l'alienació de la gran majoria de la població respecte al seu treball, així com a la perpetuació de la desigualtat; i l'organització jeràrquica de la societat, tant en l'àmbit “macro” (estat), com en l'àmbit “micro” (relacions jeràrquiques en el treball, la família, l'escola, etc.) és incompatible amb la democràcia en l'àmbit social, l'autonomia i la llibertat.

D'aquesta manera, un programa general pel canvi social hauria de deixar clar que, contràriament al que suggereix l'Esquerra reformista, la manera de sortir de l'actual crisi multidimensional no és forçar a l'estat a lluitar contra els interessos corporatius sinó crear un nou àmbit públic, un nou pol de poder, que lluitaria tant contra els interessos corporatius com contra l'estat, és a dir, contra l'economia de mercat i la “democràcia” representativa. Aleshores, els ciutadans, per primera vegada a les seves vides, tindran un poder real en determinar els afers de la seva pròpia comunitat, encara que de forma parcial al principi. Tot això, en contrast amb l'estat actual de les coses on els ciutadans suposadament tenen el poder, cada quatre anys aproximadament, de

canviar el partit en el govern, però de fet, no se'ls proporciona cap possibilitat d'elecció real ni cap manera d'imposar la seva voluntat als polítics professionals o a les elits econòmiques. Això és obvi, per exemple, si mirem els programes electorals dels partits nacionals, que s'expressen en termes tant amplis i vagues que no comprometen als polítics a res en concret.

Pel que fa al punt (b), això és, les propostes d'institucions polítiques alternatives, la organització/grups de DI, fins i tot abans que hagin pres el poder i establert un **demós** en la seva zona, però després de ser ampliament coneguts localment (cosa que pressuposa que ja han començat a concórrer a les eleccions locals) haurien de prendre diverses iniciatives per l'establiment d'una democràcia política (directa), com ara:

- L'organització d'assemblees demòtiques per discutir qüestions locals importants. En grans ciutats aquestes assemblees poden prendre la forma d'assemblees de barri que es confederarien i formarien "l'assemblea confederal de la ciutat" amb delegats de cada assemblea de barri. Aquesta assemblea confederal simplement portaria a terme les decisions preses per les assemblees de barri i prendria decisions complementaries per la implementació d'aquestes decisions. En altres paraules, el principi fonamental que s'ha d'establir és que de fet són les assemblees demòtiques les que prenen les decisions i els delegats en les assemblees confederals mai "representen" als ciutadans ni formulen polítiques "en el seu nom". Els delegats a l'assemblea confederal de la ciutat poden ser escollits sobre la base de la rotació però han de ser immediatament revocables per les assemblees de barri mitjançant els processos democràtics que aquestes establiran. En aquesta etapa, els grups/organització de DI també poden exigir el reconeixement oficial d'aquestes assemblees de ciutadans per part de l'ajuntament, així com també l'assignació de competències/poders específiques a elles.
- L'elecció d'un "**ajuntament a l'ombra**", és a dir, un ajuntament que "faci ombra" a les activitats de l'ajuntament oficial i faci propostes alternatives a la seva agenda. L'ajuntament a l'ombra constarà de delegats de les assemblees demòtiques i farà propostes en base als principis generals discutits en les assemblees. Els mateixos principis que s'apliquen a l'elecció/revocació de delegats a l'assemblea confederal s'aplicarien també en aquest cas.
- La demanda i la lluita per la major **descentralització possible del poder polític**, així com també del poder econòmic (poder de recaptació/despesa, etc.) en l'àmbit local, donat que la descentralització és la base de l'organització d'una democràcia inclusiva. Tanmateix, s'hauria de remarcar que totes aquestes mesures, així com les que es descriuen a continuació, no tenen l'objectiu d'aconseguir algun tipus de reforma de les institucions existents de poder polític i econòmic, és a dir, del sistema d'economia de mercat i la "democràcia" parlamentaria. Aquesta és la raó per la qual cada demanda "transicional" (és a dir, per una major descentralització) s'hauria d'acompanyar d'una declaració dels grups/organització de DI que connectaria la demanda particular amb l'objectiu a llarg termini de la democràcia inclusiva. El moviment de DI és un moviment "antisistèmic" i no reformista i intentarà assolir tots els seus objectius a través de mitjans pacífics, tot i que en alguna etapa pot veure's exposat a atacs violents per part de les elits dirigents i, en tal cas, per descomptat, s'haurà de defensar a si mateix. Tanmateix, com més "hegemònic" sigui el paradigma social de la DI més difícil serà per les elits dirigents imposar la seva voluntat per la força.

La transició a una democràcia econòmica

Pel que fa a l'objectiu de construir institucions econòmiques alternatives que condueixin a una democràcia econòmica, el programa hauria de deixar clar per què la presa del poder local de diversos municipis pel moviment de DI podria crear les condicions per:

- a) un increment dràstic de **l'autodependència econòmica del demos**;
- b) l'establiment d'un sector econòmic demòtic, és a dir, un sector posseït pel demos; i
- c) la creació d'un mecanisme democràtic per a l'assignació confederal de recursos

Com que ja he descrit aquestes condicions en detall en una altra ocasió⁹⁰ aquí em limitaré a resumir-les.

En primer lloc, pel que fa a l'autodependència existeix literatura ecologista important sobre la matèria, que no obstant té l'inconvenient bàsic que és reformista, és a dir que es proposa reformar l'economia de mercat amb l'objectiu d'assolir una major autodependència. Tanmateix, el moviment de DI ha de desenvolupar una estratègia de transició per una descentralització radical del poder en favor dels *demos* amb l'objectiu explícit de reemplaçar l'actual marc institucional polític i econòmic. Alguns passos en aquesta direcció podrien ser l'esforç (que es farà més fàcil quan el poder local s'hagi guanyat) per incrementar:

- **El poder financer local**, mitjançant la creació d'*Unions de Crèdit Demòtiques*, (és a dir, cooperatives financeres recolzades pel demos) per concedir préstecs als seus membres per les seves necessitats personals i d'inversió, com a primer pas en la creació d'una *xarxa bancària demòtica*; també es podrien introduir LETS⁹¹ com a primer pas en la instal·lació d'una *moneda demòtica* (és a dir una moneda controlada pel Demos en comptes de per un banc central que al seu torn està controlat per les elits dirigits, com és el cas del Dòlar i de l'Euro); finalment, es pot crear una *targeta de crèdit demòtica* amb l'objectiu de satisfer les necessitats bàsiques de tots els ciutadans mitjançant la utilització de béns i serveis produïts localment, com a primer pas per a l'establiment d'un sistema de vals que reemplaçaria totes les monedes en una democràcia inclusiva.
- **El poder local per recaptar impostos**, mitjançant la descentralització fiscal, és a dir, el traspàs del poder impositiu des de l'àmbit nacional al local. Inicialment, els nous impostos locals podrien ser complementaris als impostos estatals, però el moviment de DI hauria de lluitar per la descentralització fiscal i la paral·lela introducció d'un nou *sistema d'impostos demòtic* (és a dir, un sistema d'impostos controlat pel demos) que es podria fer servir per: finançar un programa de demotització dels recursos productius locals, proporcionant oportunitats de treball als ciutadans locals; finançar un programa de despesa social que cobrirà les necessitats bàsiques de tots els ciutadans; finançar diverses disposicions institucionals per fer efectiva la democràcia a la llar (per exemple, retribuir les feines de la llar, la cura dels infants i de la gent gran, etc.); finançar programes per al reemplaçament de les fonts d'energia tradicionals amb recursos energètics locals, especialment energia renovable (solar, eòlica etc.); penalitzar econòmicament les activitats antiecològiques de les filials i sucursals de les grans empreses amb seu a la zona etc. Per tant, l'efecte combinat d'aquestes mesures seria la redistribució del poder econòmic dins de la comunitat, en el sentit d'una major igualtat en la distribució dels ingressos i la riquesa. Això, combinat amb la introducció de procediments de planificació democràtica (veure més endavant), hauria de proporcionar un terreny important per a la transició cap a una

democràcia econòmica completa.

- **El poder per determinar la producció local**, inicialment, mitjançant la prestació d'incentius financers als productors/botigues/ciudadans locals per tal d'induir-los a produir/vendre/comprar els béns produïts localment amb l'objectiu de trencar les cadenes dels grans fabricants/distribuïdors. En una etapa posterior, la creació d'*empreses demòtiques* (és a dir, empreses de propietat del demos) donaria el poder al demos per fer-se cada vegada més càrrec de la producció.
- **El poder per cobrir les necessitats de benestar social dels ciudadans locals** mitjançant la creació d'un *sistema demòtic de benestar social*, és a dir un sistema de benestar social controlat pel demos que prestaria serveis socials importants, (educació, salut, habitatge etc.) localment o regional en cooperació amb altres *demos* de la zona. Aquest sistema no només maximitzaria l'ús dels recursos productius locals, sinó que, també, reduiria dràsticament la dependència de l'exterior.

Passant ara a la creació d'un **sector econòmic demòtic**, aquest és un pas crucial en la transició a una democràcia inclusiva, no només per la seva importància respecte a la democràcia econòmica, sinó també perquè l'establiment d'unitats productives autogestionades constitueix la base de la democràcia en el lloc de treball. Un sector demòtic implicaria noves formes col·lectives de propietat que assegurarien el control de la producció, no només per part d'aquells que treballin en les unitats productives, sinó pel demos. Això es podria aconseguir mitjançant la creació de:

1. Empreses demòtiques, és a dir unitats productives que podrien pertànyer al demos i ser gestionades pels treballadors que treballen en aquestes unitats, mentre que la seva gestió tècnica (màrqueting, planificació etc.) es podria encomanar a personal especialitzat. Tanmateix, el control general d'aquestes empreses hauria de pertànyer a les assemblees demòtiques que supervisarien la producció, el treball i les polítiques ambientals per assegurar que es persegueix "l'interès social general" i no l'interès particular dels treballadors de cada empresa demòtica. Aquest tipus d'empreses es poden establir fins i tot abans que els partidaris del projecte de democràcia inclusiva hagin pres el poder local, mitjançant l'ús, per exemple, de fideïcomisos de terres, encara que serà després de guanyar el poder local quan aquestes empreses podran florir⁹². Aquestes empreses haurien de distingir-se clarament tant de les empreses burocràtiques socialistes com de les empreses capitalistes. Això es podria aconseguir mitjançant la descentralització de la presa de decisions, en el marc de cooperatives posseïdes per la comunitat però gestionades independentment. Així, l'assemblea demòtica podria determinar objectius socials i ecològics que les empreses demòtiques haurien d'assolir mentre que la pròpia empresa podria estar dirigida pels seus treballadors. La seva supervivència en el període de transició dependrà de l'èxit de les noves institucions polítiques i econòmiques en la creació d'una nova consciència, que farà que els ciudadans siguin més resistents als incentius purament financers. Un pas important en aquesta direcció seria que les empreses demòtiques produïrien exclusivament pel mercat local, mitjançant l'ús de recursos locals. Això pressuposa que les empreses demòtiques, a diferència d'activitats ecologistes o d'estil de vida similars, serien part d'un programa general per *demotitzar* l'economia – en altres paraules, un programa els elements constituents del qual són l'autodependència, la propietat demòtica i l'assignació confederal de recursos. L'objectiu d'aquest procés es traspasar gradualment més i més recursos humans i no humans fora de l'economia de mercat cap a un nou sector "demòtic" de l'economia que constituïria la base d'una

democràcia inclusiva. Al final d'aquest procés, les empreses demòtiques controlarien l'economia local i s'integrarien en una confederació de *demos*, que aleshores podria comprar, o expropiar, grans empreses de propietat privada.

2. Una xarxa demòtica de cooperatives bancàries, similar per exemple a la xarxa Basca de gran èxit Caja Laboral Popular⁹³, que dóna suport a les cooperatives de Mondragón, es podria establir abans que el poder local s'hagi guanyat. Però després que la presentació a les eleccions locals hagi tingut èxit en un determinat nombre de ciutats/pobles, llavors sorgeix la possibilitat de crear una **xarxa bancària demòtica** de propietat i control del *demos*. Així, cada ciutat/poble podria tenir el seu propi banc demòtic que podria estar integrat en una xarxa regional i més endavant confederal que podria utilitzar-se per: absorbir els estalvis locals de manera que es poguessin finançar projectes locals i ecològics que maximitzin la ocupació local; oferir altres serveis especialitzats que possibilitarien l'establiment i l'administració d'empreses demòtiques per part de qualsevol grup social interessat de la zona, que no necessàriament tingués el coneixement especialitzat requerit (per exemple, treballadors d'empreses en fallida, aturats, persones amb salaris baixos, etc.); dur a terme investigacions sobre els tipus d'unitats productives que s'haurien d'establir a la zona, en base a criteris que perseguirien maximitzar els llocs de treball locals, la productivitat i l'autodependència econòmica local (i consegüentment confederal), així com minimitzar els efectes sobre l'entorn; proporcionar serveis especialitzats en la planificació del disseny de producció, el disseny del lloc de treball, la formació de recursos humans, sistemes de comptabilitat, etc.

Finalment, pel que fa a la transició a una Assignació Confederal de Recursos, el problema fonamental que afronta una estratègia que condueix a un sistema d'assignació confederal de recursos és com crear aquest tipus de disposicions institucionals per a la democràcia econòmica que siguin compatibles amb un marc institucional que és encara una economia de mercat. Tal i com es va descriure l'assignació confederal de recursos a *Cap a una Democràcia Inclusiva*⁹⁴, el sistema consisteix en dos mecanismes bàsics d'assignació de recursos:

- Un mecanisme de planificació democràtica per la majoria de decisions macro-econòmiques (element d'autonomia social) i
- Un sistema de vals per la majoria de decisions micro-econòmiques, que, substituint el mercat real per un d'artificial, crearia les condicions per a la llibertat d'elecció (element d'autonomia individual)

És evident que un sistema de vals no pot ser introduït abans que s'hagi introduït una democràcia econòmica completa en la forma d'una confederació de *demos*, encara que els passos en aquesta direcció poden ser realitzats amb anterioritat (per exemple, el sistema de targetes de crèdit demòtiques mencionades anteriorment). Tanmateix, un sistema de planificació democràtica és factible fins i tot en el període de transició encara que, òbviament, el seu àmbit de presa de decisions es veuria seriosament limitat per l'economia de mercat. No obstant, aquest tipus de sistema podria jugar un paper útil en l'educació de les persones en la democràcia econòmica i al mateix temps en la creació de les condicions prèvies per a l'autonomia individual i social.

Però, per tal que qualsevol mecanisme democràtic sigui important i atregui als ciutadans en el procés de presa de decisions, es pressuposa que les decisions mateixes són importants. Per tant és crucial que durant la transició a una democràcia inclusiva el *demos* sigui empoderat amb importants poders que el convertirien en un sistema coherent d'impostos, despeses i finances

locals. Llavors, les assemblees demòtiques podrien estar empoderades per prendre decisions que afectin la vida econòmica de la comunitat, que serien implementades per l'Ajuntament o qualsevol altre òrgan competent, després que s'hagi convertit en un òrgan de delegats revocables.

Així, el traspàs del poder impositiu a les ciutats/pobles, que hauria de ser una exigència fonamental d'un moviment de democràcia inclusiva, permetria a les assemblees demòtiques determinar la quantitat d'impostos i la forma en què aquests gravarien la renda, la riquesa, la terra i l'ús d'energia, així com el consum. Les assemblees demòtiques podrien, amb una periodicitat anual, reunir-se i debatre les diverses propostes sobre el nivell impositiu de l'any vinent, en relació a la forma en què el diner recaptat pel demos hauria de ser gastat. D'aquesta manera, les assemblees demòtiques començarien a prendre el control dels poders fiscals de l'estat, pel que fa a les seves demoi, encara que en el període de transició, fins que la confederació de demoi reemplaci l'estat, encara estarien subjectes als poders fiscals de l'estat.

Mesures similars es poden prendre en relació amb els poders actuals de l'estat pel que fa a l'assignació de recursos financers. La introducció d'un sistema bancari demòtic, en combinació amb monedes demòtiques, proporcionarà un poder significatiu a les assemblees demòtiques per determinar l'assignació dels recursos financers en la implementació dels objectius del demos (crear noves empreses, assolir objectius ecològics etc.)

Per últim, les assemblees tindrien poders importants en la determinació de l'assignació de recursos en el sector demotitzat, és a dir, les empreses demòtiques i el sistema de benestar demòtic. Com a primer pas, les assemblees demòtiques podrien introduir un sistema de vals en relació als serveis socials. En una etapa posterior, quan un número significatiu de demoi s'hagi unit a la confederació de democràcies inclusives, les assemblees demòtiques podrien ampliar el sistema de vals per cobrir les necessitats bàsiques de tots els ciutadans, inicialment en paral·lel amb l'economia de mercat – fins que aquesta última sigui eliminada.

La transició a una democràcia en l'àmbit social

Tal i com he mencionat més amunt l'estratègia de transició hauria d'implicar passos en el desenvolupament d'institucions que estableixin una "democràcia en l'àmbit social" (institucions d'autogestió en el lloc de treball, la llar, el centre educatiu etc.) i els valors corresponents a la mateixa. Això implica que els grups de DI, apart de participar en lluites per la democràcia al lloc de treball, a la llar, a les institucions educatives etc. haurien d'iniciar moviments per a l'establiment d'institucions alternatives com ara empreses demòtiques, clíniques i escoles demòtiques etc. que seran autogestionades com hem descrit anteriorment. A més, haurien de prendre mesures per reforçar l'autogestió en les institucions existents.

La creació d'una cultura alternativa juga un paper fonamental en el procés d'introduir una *Paideia* democràtica, és a dir, un sistema d'educació integral que crea el caràcter de ciutadà democràtic i al mateix temps promou el sistema de valors que és coherent amb una democràcia inclusiva de manera que aquest ocupa una posició hegemònica en la societat. Aquest és un sistema completament diferent a l'actual sistema d'educació que constitueix una part bàsica del procés de socialització que produeix subjectes disciplinats en lloc de ciutadans lliures. De manera similar l'expressió lliure dels artistes –lliure de les consideracions burocràtiques o del mercat-, s'ha de reforçar, en lloc de les actuals activitats artístiques controlades per les elits.

En aquest context, s'hauria d'establir un sistema de mitjans de comunicació alternatius

autogestionats, fins i tot abans que s'hagi guanyat el poder local, amb l'objectiu de presentar les notícies des del punt de vista de les persones més que de les elits. Els mitjans alternatius que s'estableixin com a part del programa de DI jugaran un paper crucial en desenvolupar una "consciència alternativa", pel que fa a les formes de resoldre els problemes ecològics i econòmics de forma democràtica. Haurien de remarcar la naturalesa sistèmica de la crisi econòmica i ecològica actual i fer propostes sobre com començar a construir la nova societat. Una cop el poder local s'hagi guanyat, aquest tipus de mitjans alternatius s'haurien de convertir en mitjans **demòtics** que estaran sota el control general de les **assemblees demòtiques**.

En resum, s'hauria de promoure una nova cultura per a una societat democràtica, que seria caracteritzada per uns valors molt diferents que els de l'economia de mercat. Els valors d'heteronomia, competició, individualisme i consumisme que són dominants avui en dia han de ser reemplaçats en una societat democràtica pels valors de l'autonomia individual i col·lectiva, la cooperació, l'ajuda mútua, la solidaritat i el compartir.

La transició a una democràcia ecològica

Finalment, l'estratègia transicional hauria d'implicar passos en el desenvolupament d'institucions i valors que apuntin a la reintegració de la societat amb la Natura i l'eliminació de qualsevol intent humà de dominar el món natural. Això implica, a part de participar en lluites contra les activitats de les elits polítiques i econòmiques que ens han portat a la crisi ecològica actual, l'inici de moviments per a l'establiment d'institucions "ecològiques" alternatives i formes d'energia renovables. De fet, com ja he mostrat en altres ocasions⁹⁵, el propi establiment d'institucions polítiques i econòmiques noves i particularment la dràstica descentralització que aquestes comporten és un pas crucial en aquesta direcció, ja que permet el desenvolupament de nous estils de vida, nous models de treball, producció, ús energètic i consum, que són perfectament compatibles amb l'objectiu d'una democràcia ecològica.

En conclusió, ningú s'hauria de fer il·lusions sobre que l'establiment de la democràcia serà un procés ràpid o que la implementació d'un programa d'estratègia transicional no passarà per moments difícils a causa de les elits que controlen la maquinària estatal i l'economia de mercat. Aquest procés està obligat a ser llarg i a implicar un moviment popular enorme que s'estendrà al llarg de tot un període històric. No obstant, sense subestimar les dificultats que implica el context dels actuals mètodes perfeccionats de control mental i violència econòmica, que, de fet, podrien resultar més eficaços que la pura violència del Estat per suprimir un moviment en favor d'una democràcia inclusiva, penso que l'estratègia proposada és una estratègia realista en el camí cap a una nova societat.

- 1 Veure Takis Fotopoulos, 'The Myth of Postmodernity', *Democracy & Nature*, Vol. 7, No. 1 (March 2001) pp. 27-76.
- 2 Takis Fotopoulos, 'The end of traditional antisystemic movements and the need for a new type of antisystemic movement today', *Democracy & Nature*, Vol. 7, No. 3 (November 2001) pp. 415-456.
- 3 Definim les divisions socials anti-sistèmiques com aquelles divisions socials que explícitament o implícitament posen en entredit la legitimitat del sistema jeràrquic que crea i reproduïx la distribució desigual del poder. Veure T. Fotopoulos, 'Class Divisions Today-the Inclusive Democracy Approach', *Democracy & Nature*, Vol. 6, No. 2 (July 2000) pp. 211-252.
- 4 Leszek Kolakowski, *Main Currents of Marxism*, (Oxford: Oxford University Press, 1978), Vol. 2, pp. 109-110.
- 5 Veure Takis Fotopoulos, *Hacia una Democracia Inclusiva* (Nordan, 2002) [Capítol 1](#) & [Capítol 2](#).
- 6 Veure Takis Fotopoulos, *Hacia una Democracia Inclusiva*, [Capítol 1](#) & [Capítol 4](#).
- 7 T. Fotopoulos, 'Welfare state or economic democracy?', *Democracy & Nature*, Vol. 5, No. 3 (November 1999), pp. 433-468.
- 8 Veure l'entrevista a Alex Callinicos' al diari grec *Eleftherotypia* (1 October 2000).
- 9 Veure Takis Fotopoulos, *Hacia una Democracia Inclusiva*, [Capítol 2](#).
- 10 Veure Takis Fotopoulos, *Hacia una Democracia Inclusiva*, [Capítol 4](#).
- 11 Takis Fotopoulos, *Hacia una Democracia Inclusiva* [Capítol 2](#); veure també, M. Olson, *The Rise and Decline of Nations* (New Haven, Connecticut: Yale University Press, 1988).
- 12 Veure Takis Fotopoulos, 'The Myth of Postmodernity', and 'The end of traditional antisystemic movements'.
- 13 Veure the '[Interview with Murray Bookchin](#)', by David Vanek, *Harbinger, A Journal of Social Ecology*, Vol. 2, No. 1, (2000).
- 14 Els "Fundos" van ser la facció del Partit Ecologista alemany que durant la dècada dels anys 80 sostenia els plantejaments més radicals (ecologistes profunds, eco-socialistes) front a l'altre facció del mateix partit, els "Realos". [N.d.T]
- 15 Takis Fotopoulos, 'Globalisation, the reformist Left and the anti-globalisation movement', *Democracy & Nature*, Vol. 7, No. 2, pp. 233-280.
- 16 Veure Takis Fotopoulos, 'The Myth of Postmodernity'.
- 17 Simon Tormey 'Post-Marxism, Democracy and the Future of Radical Politics', *Democracy & Nature*, Vol. 7, No. 1 (March 2001) pp. 119-134. Una proposta similar fan Best i Kellner, que advoquen per una política d'aliances i solidaritat que agregui les tradicions modernes i postmodernes en base a coalicions i lluites multifront. (Steven Best and Douglas Kellner, 'Dawns, Twilights, and Transitions: Postmodern Theories, Politics, and Challenges', *Democracy & Nature*, Vol. 7, No. 1 (March 2001), pp. 101-118.
- 18 Veure Fotopoulos, 'Class Divisions Today-The Inclusive Democracy Approach'.
- 19 Veure Fotopoulos, Antisystemic movements.
- 20 Veure Fotopoulos, *Hacia una Democracia Inclusiva*, [capítol 5](#).
- 21 Veure Fotopoulos, *Hacia una Democracia Inclusiva*, [capítol 8](#).
- 22 *ibid.* p. 322.
- 23 Leszek Kolakowski, *Main Currents of Marxism*, (Oxford: Oxford University Press, 1981), Vol. 2, p. 53.
- 24 Veure per exemple Leszek Kolakowski, *Main Currents of Marxism*, (Oxford: Oxford University Press, 1981), Vol. 3, p. 244.
- 25 Vladimir Lenin, *What Is to Be Done?* (Moscow: Progress Publishers, 1967), cf. pp. 30-32.
- 26 H. Marcuse, *Soviet Marxism*, (London: Routledge, 1958), p. 147.
- 27 Herbert Marcuse, *Soviet Marxism* p. 145.
- 28 Veure Takis Fotopoulos, *Hacia una Democracia Inclusiva*, [capítol 2](#)
- 29 Che Guevara, *Guerrilla Strategy*, (New York: Monthly Review Press, 1967), p. 15.
- 30 *ibid.* Veure, també, per el tema de la guerra de guerrilla urbana, Carlos Marighela, *For the liberation of Brazil* (London: Pelican, 1971).
- 31 Sobre el concepte d'elit transnacional veure "Globalitzation" de Fotopoulos.
- 32 Iain Watson. 'An examination of the Zapatista Army of National Liberation (EZLN) and new political participation' (in this issue).
- 33 Marianne Duran de Huerta and Nick Higgins, 'Interview With Zapatista Leader subcommandante Marcos', *International Affairs* 75, (April, 1999) pp. 269-281.

- 34 Alexandros Gezerlis. 'Latin America: Popular Movements in Neoliberal Modernity'(in this issue).
- 35 Veure per exemple Murray Bookchin, "Libertarian Municipalism: An Overview," *Society and Nature*, Vol. 1, No. 1, (1992) pp. 93-104, "The meaning of confederalism", *Society and Nature*, Vol. 1, No. 3, (1993) pp. 41-54 i "Communalism: The Democratic Dimension of Anarchism," *Democracy and Nature* (formerly *Society and Nature*), Vol. 3, No. 2 (1996), pp. 1-17.
- 36 Biehl, Las políticas de la ecología social: municipalismo libertario, (*Virus Editorial*, 2009), capítol 7.
- 37 Veure Takis Fotopoulos, *Hacia una Democracia Inclusiva*, [capítol 8](#); veure també Takis Fotopoulos, 'Social Ecology, Eco-Communitarianism and Inclusive Democracy', *Democracy & Nature*, Vol. 5, No. 3 (November 1999), pp. 561-576.
- 38 M. Bookchin, *The Philosophy of Social Ecology*, (Montreal: Black Rose, 1995) p. xii. Tot i que Bookchin explícitament reconeix que l'evolució social és profundament diferent del'evolució orgànica, veu una "direccionalitat" cap a una societat democràtic ecològica, *ibid.* p. 17.
- 39 Veure Takis Fotopoulos, *Hacia una Democracia Inclusiva*, [capítol 8](#).
- 40 Biehl, Las políticas de la ecología social: municipalismo libertario, (*Virus Editorial*, 2009), capítols 10 & 11.
- 41 Sobre un mecanisme d'assignació de recursos per a una democràcia econòmica veure, Takis Fotopoulos, *Hacia una Democracia Inclusiva*, [capítol 6](#).
- 42 Murray Bookchin, 'Comments on the International Social Ecology Network Gathering and the 'Deep Social Ecology' of John Clark', *Democracy & Nature*, Vol. 3, No. 3 (1997), p. 185.
- 43 Veure Michael Albert, 'Assessing Libertarian Municipalism', *Znet website*.
- 44 Això resulta obvi per declaracions com les següents: "No n'estic segur, per exemple, de per què el municipalisme llibertari estima que no és possible dissenyar cap mitjà de representació per funcionar en compatibilitat amb les assemblees populars, de manera que es preservi la democràcia però es funcioni millor en situacions que transcendeixen els assumptes de petits grups", *ibid.*
- 45 Michael Albert and Robin Hahnel, *Looking Forward: Participatory Economics for the Twenty-First Century* (Boston: South End Press, 1991).
- 46 John Crump, "Markets, Money and Social Change", *Anarchist Studies*, Vol. 3, No. 1 (Spring 1995), pp. 72-73.
- 47 Veure Fotopoulos, *Hacia una Democracia Inclusiva*, [capítol 5](#).
- 48 Veure T. Fotopoulos, *Hacia una Democracia Inclusiva*, capítol 5.
- 49 Murray Bookchin, "Libertarian Municipalism: An Overview," *Society and Nature*, Vol. 1, No.1, (1992), p. 102.
- 50 Murray Bookchin, "Communalism: The Democratic Dimension of Anarchism".
- 51 Biehl, Las políticas de la ecología social: municipalismo libertario, (*Virus Editorial*, 2009), capítol 7.
- 52 *ibid.* p. 66; vegeu també l'entrevista a Bookchin en el mateix llibre.
- 53 Biehl, Las políticas de la ecología social: municipalismo libertario, (*Editorial Virus*), capítol 7.
- 54 Murray Bookchin, *Social Anarchism or Lifestyle Anarchism*, (Edinburgh: AK Press, 1995) p. 10.
- 55 Tom Cahill, 'Co-operatives and anarchism' in *For Anarchism*, ed by David Goodway, (London: Routledge, 1989, pp. 235-258.
- 56 John Griffin, 'Dodgy Logic and the Olympians', *Total Liberty*, Vol. 2, No. 1 (1999), pp. 10-11; veure també la meua resposta "Pragmatic 'anarchism' or anarchism?" *Total Liberty*, Vol. 2, No. 2 (2000), pp. 6-8.
- 57 Veure per exemple Richard Griffin, 'Evolution Versus Revolution,' *Total Liberty*, Volume 2 Number 2 (Spring 2000), pp.9-10
- 58 Fotopoulos, *Hacia una Democracia Inclusiva*, [capítol 1](#); veure també, Fotopoulos, 'The Myth of postmodernity'.
- 59 Murray Bookchin, "Libertarian Municipalism: An Overview," p. 102.
- 60 Veure Fotopoulos, *Hacia una Democracia Inclusiva*, [capítol 4](#).
- 61 David Pepper, *Eco-socialism: From Deep Ecology to Social Justice* (London: Routledge, 1993), p. 200.
- 62 Takis Fotopoulos, "[Las limitaciones de las estrategias de estilo de vida: el "movimiento" de las ecoaldeas NO es el camino hacia una nueva sociedad democratica](#)", *Democracy & Nature*, Vol. 6, No. 2 (July 2000), pp. 287-308.
- 63 Veure per exemple Ted Trainer, "Debating the significance of the Global Eco-village Movement; A reply to Takis Fotopoulos" (in this issue).
- 64 Ted Trainer, "Debating the significance of the Global Eco-village Movement; A reply to Takis

- Fotopoulos" (in this issue); veure també Takis Fotopoulos, 'The transition to an alternative society: the Ecovillage movement, the Simpler Way and the Inclusive Democracy project' (ibid.)
- 65 Peter Hain , *Radical Regeneration, Protest, Direct Action and Community Politics*, (London: Quartet Books, 1975) p. 99.
- 66 ibid. p. 102.
- 67 ibid, pp. 99-101.
- 68 Rosa Luxemburg, *The Mass Strike, The Political Party and the Trade Unions* (London, Merlin Press, 1906) , p.14
- 69 Veure Takis Fotopoulos, 'The End of Traditional Antisystemic Movements' and also Globalisation, the Reformist Left and the Anti-globalisation "movement".
- 70 Veure Takis Fotopoulos, 'Globalisation, the Reformist Left and the Anti-globalisation "movement"'.
- 71 Veure M. Hardt & A. Negri, *Empire* (Cambridge Mass.: Harvard University Press, 2000).
- 72 Takis Fotopoulos, 'Globalisation, the reformist Left and the anti-globalisation movement', p. 274.
- 73 Veure Fotopoulos, Hacia una Democracia Inclusiva, [capítol 8](#) per al cas contra la 'cientifització' o 'l'objectivització' del projecte alliberador.
- 74 Per a una descripció detallada d'una democràcia inclusiva vegeu Takis Fotopoulos, *Hacia una Democracia Inclusiva*, [capítol 5](#) & [capítol 6](#).
- 75 Per a una descripció detallada vegeu Takis Fotopoulos, *Hacia una Democracia Inclusiva*, [capítol 7](#). Vegeu, també, T. Fotopoulos, 'Mass Media, Culture and Democracy', *Democracy & Nature*, Vol. 5, No. 1 (March 1999), pp. 33-64 and ['The limitations of Life-style strategies'](#).
- 76 Veure T. Fotopoulos, The End of Traditional Antisystemic Movements.
- 77 Veure T. Fotopoulos, 'Class Divisions Today-the Inclusive Democracy Approach'.
- 78 Veure per exemple Mao Tse-Tung, 'Report of an investigation of the peasant movement in Hunan' (March 1927) in *Selected Readings from the works of Mao Tse-Tung* (Peking: Foreign Languages Press, 1967).
- 79 Veure per exemple Ernest Mandel, 'The new vanguard' in Tariq Ali's (ed) *The New Revolutionaries* (New York: William Morrow &Co, 1969).
- 80 Veure Fotopoulos, 'The End of Traditional Antisystemic Movements'.
- 81 Veure, per exemple, Anthony Giddens, *The Third Way* (Oxford: Polity Press, 1998).
- 82 Veure e.g. Erik Olin Wright, *Classes*, (London: Verso, 1985/1997) and D. Ames Curtis, 'On the Bookchin/Biehl resignations and the creation of a new liberatory project', *Democracy & Nature*, Vol. 5, No. 1, pp. 163-74.
- 83 Murray Bookchin, *Post-scarcity anarchism*, (London: Wildwood House, 1974), p. 191.
- 84 C. Castoriadis' entrevista introductòria a *The Castoriadis Reader*, edited by David Ames Curtis, (Oxford: Blackwell, 1997) pp.26-27.
- 85 *Ellen Meiksins Wood, Democracy Against Capitalism, (Cambridge: Cambridge University Press, 1995) p. 262*
- 86 Veure Anthony Giddens, *The Third Way*, pp. 80-81.
- 87 Veure Takis Fotopoulos, *Hacia una Democracia Inclusiva*, [capítol 5](#) & [capitol 6](#) & [capítol 7](#); vegeu també Murray Bookchin, "The Ghost of Anarcho-Syndicalism", *Anarchist Studies*, Vol. 1, No. 1 (Spring 1993), pp 3-24.
- 88 Un bon exemple de tal formulació dels principis bàsics de la DI es dona en el text preparat pel grup d'Atenes que publica una revista sota el nom de 'Periektiki Dimokratia' (Democràcia Inclusiva); aquest text es repeteix en cada número de la revista.
- 89 Vegeu T. Fotopoulos, 'The myth of postmodernity'.
- 90 Veure Takis Fotopoulos, 'Outline of an economic model for an inclusive democracy', *Democracy & Nature*, Vol. 3, No. 3 (1997) pp. 21-56; veure també per a un major anàlisis, *Hacia una Democracia Inclusiva*, [capítol 6](#).
- 91 Per a una descripció del LETSystem veure, Ross V.G. Dobson, *Bringing the Economy Home from the Market* (Montreal: Black Rose, 1993).
- 92 Veure C. George Benello et al., *Building Sustainable Communities*, (New York: Bootstrap, 1989), Part I.
- 93 Veure M. A. Lutz & K. Lux, *Humanistic Economics* (New York: Bootstrap, 1988), pp. 263-68.
- 94 Vegeu ch. 6, pp. 255-274.
- 95 Fotopoulos, *Hacia una Democracia Inclusiva*, [capítol 5](#).